

HZ. MUHAMMED'İN BAZI İLETİŞİM İLKELERİ

Yusuf MACİT*

ÖZET

Bir peygamber ve bir iletişim kaynağı olarak Hz. Muhammed kendi zamanındaki dinleyici grubunun geri bildirimlerini dikkate alarak iletişimin temel prensiplerini ortaya koymuştur.

Hayatı yoğun iletişim süreciyle geçen Hz. Muhammed, Allah'tan aldığı mesajları kendi zamanındaki insanlara çok etkili bir şekilde nakletmiştir. Onun başarısı kendi teorik bilgisi kadar pratik davranışlarına da bağlıydı. O, bir iletişim modeliydi.

O, insanlarla iletişim kurduğunda, kendisiyle konuşan insanların daima bilgi durumunu, yaşını, cinsiyetini ve onların yaşadığı çevreyi dikkate almıştır. Kısacası, o kendi yaşamı boyunca tüm çağdaş iletişim prensiplerini uygulamıştır.

Giriş

Dilimizdeki kullanımı yeni olan “iletişim” sözcüğü, latince kökenli “communication” kelimesinin karşılığıdır.¹ Sözlükte; “duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme ve iletişim”² diye geçen iletişim, çeşitli tanımların ortak yanları dikkate alınarak; “katılanların, bilgi/sembol üreterek birbirlerine ilettikleri ve bu iletileri anlamaya, yorumlamaya çalıştıkları bir süreç”³ olarak ifade edilmiştir. Böyle “iki veya daha fazla kişi arasında bir anlam oluşturma sürecine” insanlar arası iletişim denilmektedir.⁴

---

* Samsun il Vaizi

¹ Alois Halder, Max Müller, **Philosophisches Wörterbuch**, Verlag Herder, Freiburg im Breisgau, 1993, s. 157.

² Hasan Eren ve diğerleri, **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, c.1, s. 696.

³ Üstün Dökmen, **İletişim Çatışmaları ve Empati**, Sistem Yayınları, İstanbul, 1999, s. 321.

⁴ L. Stewart Tubbs-Sylvia Moss, **Human Communication**, McGraw-Hill, New York, 1991, s. 6.

İnsan insana iletişimi öncelikli problem olarak ele alan Hz. Muhammed, sadece inanan insanları değil; dini, dili, ırkı, rengi, cinsiyeti, sosyal statü ve rolü farklı da olsa bütün insanları değerli görerek muhatap almış, kucaklamış; onlarla sağlıklı bir iletişim sürdürmüştür.

Hz. Muhammed, ilâhi mesajları, insanlar tarafından algılanabilir, duyulup hissedilebilir, okunup konuşulabilir ve yazılabilir hale çevirmiş; hayata döndürülebilir ve yaşanıp örnekleri çoğaltılabilir bir yapıya kavuşturmuştur.

Bir peygamber olarak Hz. Muhammed, gönderiliş gaye ve misyonunu, insanlarla kurduğu iyi diyalog ve iletişimle gerçekleştirmiş; bunun için hem, yaşadığı çağda geçerli olan çeşitli iletişim yöntemlerini kullanmış, hem de ferdin ve toplumun psikolojik özelliklerini dikkate alarak, mesajını en iyi ve etkili bir şekilde sunmaya gayret etmiştir.

Hz. Muhammed, Kur'ân'ın açık beyanı ve vurgulamasıyla, bizim gibi bir insandır;⁵ ama dînî içerikli konuşmaları ve yapıp-etmeleri vahiy desteklidir.⁶ Bu nedenle o, ilâhî mesajın şartlara bağlı insanî bilgi ve davranışlara dönüştürülmesinde ilk kaynaktır. Yine o, yorumlama ve açıklamalarıyla insanlara örnektir⁷ ve bu açıklamaları da vahye dayalı olmasından dolayı,⁸ genel-geçer bir karakter kazanmıştır.

Biz bu makalemizde Hz. Muhammed'in insan insana iletişiminde gözettiği bazı ilkeleri değerlendirmeye çalışacağız.

1-Mesajın Kaynağı Olarak Hz. Muhammed'in Kendini Tanıtması

İletişimde “kendini tanıma” sözüyle kişinin, kendisiyle, düşünce ve duygularıyla ilişki kurması, kendinde olup biten duygusal ve düşünsel süreçlerle ilgili bir anlayışa kavuşması dile getirilmektedir.⁹ Bu, başarılı bir iletişim için oldukça önemli bir noktadır. Zira kendini tanıyan kimse gerçek duygu ve düşüncelerinin farkında olur. Elini sıktığı bir kişinin yüzüne gülümsediğinde, sevgi, ilgi ve sempatiden mi, yoksa kıskançlıktan mı veya muhatabın kötülüğünden emin olmak, durumu geçiştirip idare etmek için mi gülümsediğini bilir, duygularının farkında olur. Ayrıca insanları nasıl etkilediğini ve onlar tarafından nasıl etkilendiğini idrak eder. Bu tür kişinin kendini tanımasına yönelik duygular, başarılı bir iletişim için önemli etkindir.

Burada biz, Hz. Peygamberin kendini tanıması, diğer bir yorumla kendini sunum tarzı konusu üzerinde durmak istiyoruz.

⁵ Kur'ân, Kehf (18): 110.

⁶ Kur'ân, A'râf (7): 203; Yûnus (10): 15.

⁷ Kur'ân, Ahzab (33): 21.

⁸ Kur'ân, Necm (53): 3.

⁹ Doğan Cüceloğlu, **Yeniden İnsan İnsana**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 94-95.

Bilindiği gibi Hz. Peygamber, Mekke'de gayet tabî bir hayat sürmekteydi. Güvenilir bir kişiliğe sahip olması dışında, toplumca bilinen farklı bir yönü yoktu. Bundan dolayıdır ki, peygamberliğini ilan ettiğinde, insanların: "O ihtar (Kur'ân, başka kimse kalmadı da), aramızdan ona mı indirildi?..."¹⁰ şeklindeki itirazlarıyla karşılaştı. Muhâtaplarına "...Allah dileseydi ben onu size okumazdım ve onu size hiç bildirmezdi. Ben ondan önce aranızda bir ömür boyu kalmıştım (böyle bir şey yapamamıştım), düşünmüyor musunuz?"¹¹ demesi emredildi. Yine Allah, Hz. Muhammed'den "...Ben ancak bana vahy olunana uyuyorum..."¹² demesini istemiş; aksi halde peygamber "...bâzı laflar uydurup bize iftirâ etseydi...onun can damarını keserdik, sizden hiç kimse de buna engel olamazdı"¹³ buyurarak, görevin Hz. Muhammed'e Allah tarafından verildiği ve Allah'ın bildirmesiyle konuşmakta olduğu vurgulanmıştır.

Hz. Peygamber, kırk yaşına kadar bunca yıl, kendi hesabına yalan söylememişti, bundan böyle Allah adına da söylemesi söz konusu olamazdı.¹⁴ O halde onun çıkışı ve bütün faaliyetleri Allah adına olacaktır. "...Benim mü-kâfatım ancak Allah'a aittir..."¹⁵ ayeti de insanlardan bir beklenti içinde olmadığını, mal, makam, şan, şöhret peşinde koşmadığını belirtmektedir. Yine Kur'ân'da Hz. Muhammed'e: "...Ben size Allah'ın hazineleri yanımdadır, demiyorum. Gaybı da bilmem; size ben meleğim de demiyorum..."¹⁶ "...Ben kendime, Allah'ın dilediğinden başka ne bir fayda, ne de bir zarar verme gücüne sahip değilim. Eğer gaybı bilseydim, elbette çok hayır (mal ve menfaat) elde ederdim ve bana kötülük dokunmazdı. Ben sadece inanan bir kavim için bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim."¹⁷ demesi emredilmiştir.

Görüldüğü gibi Peygamber, insanlar üzerine bir vekil değildir.¹⁸ İnkârcıların yaptıklarından da uzaktır.¹⁹ Bu sebeple o, yine Kur'ân'da vurgulandı-

¹⁰ Kur'ân, Sâd (38): 8.

¹¹ Kur'ân, Yûnus (10): 16.

¹² Kur'ân, Yûnus (10): 15.

¹³ Kur'ân, Hâkka (69): 44-47.

¹⁴ Ebû Abdillâh Muhammed bin İsmail el-Buharî, **Sahih**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, 1/Bedü'l-Vahy 6 (I, 6); Mevlânâ Şiblî, **Asr-ı Saadet**, Çeviren: Ömer Rıza Doğrul, Sadeleştiren: Osman Zeki Mollamehmetoğlu, Eser Neşriyat, İstanbul, 1978, c. 1, s. 318.

¹⁵ Kur'ân, Yûnus (10): 72.

¹⁶ Kur'ân, En'âm (6): 50.

¹⁷ Kur'ân, A'râf (7): 188.

¹⁸ Kur'ân, Yûnus (10): 107.

¹⁹ Kur'ân, Şuarâ (26): 216.

ğı gibi; “De ki: Ey Kâfirler! Ben sizin taptıklarınıza tapmam. Siz de benim taptığıma tapıcı değilsiniz...Sizin dininiz size, benim dinim bana,”²⁰ demiştir.

Kur’ân’da ve hadislerde Hz. Muhammed’i tanıtıcı beyanlara yer verilmektedir. Özellikle hadislerde bunun örneğini yeteri kadar bulmak mümkündür. Bu tür ifadelerinde Hz. Muhammed, Allah ile insanlar arasındaki statü ve rolüne ısrarla dikkat çekmiş, diğer peygamberler gibi Allah tarafından gönderildiğini ve kendisinin peygamberlerin sonuncusu olduğunu vurgulamış ve konumunu şöyle anlatmıştır: “Benimle peygamberler zümresinin benzeri, şu kimsenin meseli ve benzeri gibidir ki, o kişi, bir ev yaptırmış ve binayı tamamlayıp süslemiş de yalnız bir tuğlası eksik kalmış. Bu vaziyette iken insanlar binaya girip gezmeye başlarlar ve eksik yeri görüp hayret ederek: ‘Şu bir tuğlanın yeri boş bırakılmış olmasaydı!’ derler. Bu benzetme sonunda Hz. Muhammed: “Ben o yeri boş bırakılan kerpicim, ben peygamberlerin sonuncusuyum”²¹ buyurmuştur.

Onun kendisini tanıttığı bazı sözleri de şunlardır:

“Ben sadece tebliğciyim, hidâyet edip doğru yola ileten Allah’tır.”²²

“Allah beni tebliğci olarak gönderdi, zorlayıcı olarak göndermedi.”²³

“Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim.”²⁴

“Ben muallim olarak gönderildim.”²⁵

“Ben günde yüz defa Allah’a istiğfarda bulunurum.”²⁶

“Ben ne cimriyim, ne yalancıyım, ne korkağım.”²⁷

Bedir savaşına giderken, ellerinde bulunan 70 deveyi askerler birlikte paylaşmaktaydılar. Bazıları kendi nöbetlerini ona ikram etmek isteyince onlara: “Ne siz benden daha güçlüsünüz, ne de ben sizin aldığınız sevaptan müstağniyim”²⁸ demiş ve empatik bir tavırla, insanlarla kendisi arasında eşitlik duygusu yaratmaya dikkat etmiştir.

²⁰ Kur’ân, Kâfirûn (109): 1-4, 6.

²¹ Buhârî, 61/Menâkıb, 18 (IV, 163); Ebû’l-Hüseyin Müslim b. Haccac, **Sahih**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, 43/Fedâil, 23 (II, 1791).

²² Ahmed b. Muhammed bin Hanbel, **Müsned**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, (IV, 101).

²³ Ebû İsa Muhammed bin İsa et-Tirmizî, **Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, 44/Tefsir, 66 (V, 423).

²⁴ Mâlik bin Enes, **Muvatta’**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, 47/Husnu’l-Hulk, 8 (II, 904).

²⁵ Ebû Abdillâh Muhammed bin Yezid İbn Mâce, **Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, Mukaddime, 17 (I, 83).

²⁶ İbn Mâce, 33/Edeb, 57 (II, 1254).

²⁷ Buhârî, 56/Cihad, 24 (III, 209); 57/Humus, 19 (IV, 60).

²⁸ Ahmed bin Hanbel, **Müsned**, (I, 411).

Hz. Peygamber kendi özelliklerine dikkat çektiği gibi, çevresindeki insanların da kişisel özelliklerine dikkat etmiştir.

2-Bireyin Özelliklerini Dikkate Alması

İnsanlar arasında bir çok bireysel ayrılıkların bulunması psikolojik araştırmaların ortaya çıkardığı en önemli gerçeklerden birisidir. İnsanlar, yetişme tarzları ve geçmiş yaşantıları, yani görgüleri, bilgileri, alışkanlıkları, yakın çevrelerinden kazandıkları değer yargıları bakımından birbirlerinden farklılık gösterirler. İnsanlar içinde buldukları kültürel çevrenin görenek, gelenek ve değerler sisteminin, kendilerine uygulanan eğitim yöntemlerinin etkisi altında, kendilerine özgü bir kişilik geliştirirler.²⁹

Bireysel ayrılıklar üzerinde duygusal ve sosyal ilişkilerin de rolü vardır. Bu sebeple, insanların zekâ, akıl ve kültürel düzeyleri, dikkatleri, kavrayış ve anlayışları, eğilimleri, değişik insanlara bakış açıları sağlıklı bir iletişim için göz önünde bulundurulması gereken önemli unsurlardır. Bu ve benzeri bireysel farklılıkların etkisiyle arkadaşları, Hz. Peygamberin söz ve davranışlarını farklı farklı algılayabilmişlerdir.

İletişimde bireysel ayrılıklara dikkat çeken Hz. Muhammed, insanlarla anlayabilecekleri kadar, seviyelerine göre konuşmuştur.³⁰ Zira, kavrayamayacakları bir konu karşısında, insanların şüphe ve tereddüt içinde kalmaları ve yanlış anlamaları mümkündür. Sohbet konusunun gerçek ve doğru olması kadar, üslubun da doğru seçilmesi gerekir. Her doğrunun her yerde söylenmesi hoş olmayabilir. Bunun için muhatabın özel yaşamı, ilgi alanları, inanç ve değerleri gibi kişisel özellikleri, her zaman göz önünde bulundurulmalıdır.

“Allah kimseye gücünün üstünde bir şey teklif etmez”³¹ ayetiyle vurgulandığı gibi Hz. Peygamber, dînî birer sorumluluk olan namaz, zekat, oruç ve hac gibi ibadetlerde, aklî yeterlilik, din ve vicdan hürriyetine sahip olma, malî imkân ve sağlık durumu gibi, kişiden kişiye değişebilen farklı durumlarda uyulması gereken kuralları göstermiştir.

Kur’ân’a göre “De ki: ‘Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu’?...”³² ayeti kabiliyet ve liyakatlere değer vermeyi vurgulamaktadır. Hz. Peygamber bilgiye, liyakate değer verilmediği ve işler ehil olmayanlara bırakıldığı zaman, bu kişiler de üstlendikleri işi gereği şekilde yürütemeyecekleri için, her şey-

²⁹ Feriha Baymur, **Genel Psikoloji**, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1994, s. 225-226.

³⁰ Ebû Davud Süleyman bin Eş’as, **Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, 40/Edeb, 20 (V, 173); Hz. Ali’nin “İnsanlarla anlayacakları şekilde konuşunuz” tarzındaki bir tavsiyesi için bakınız.: Buharî, 3/İlim, 49 (I, 41).

³¹ Kur’ân, Bakara (2): 286.

³² Kur’ân, Zümer (39): 9.

de düzenin bozulacağını bildirmiştir.³³ Kabiliyetleri yerli yerinde değerlendiren, insan unsurunu kullanmada bir takım önceliklere, başarı ve yeteneklere önem veren Hz. Peygamber, cemaate imam olmak gibi, kamu hizmetini yürütecek kişinin, Kur'ân'ı en iyi bilen ve en iyi okuyan biri olmasını istemiştir. Kur'ân bilgisinde eşit olma durumunda ise, sünneti ve dini pratikleri en iyi bilip uygulayanın; eğer bunda da denk olurlarsa, önce hicret etmiş olanın; bunda da denk iseler, yaşça en büyüğün imam olması gibi, objektif kriterlere uyulmasını istemiş; ayrıca yetkili bir kişinin olduğu yerde, onun izni olmadıkça bir başkasının imamlığa geçmesinin hoş olmayacağını belirtmiştir.³⁴

Bu tavrıyla Hz. Peygamberin büyüğe-küçüğe, mevki ve makama gereken ilgiyi gösterdiği sonucunu çıkarabiliriz. Nitekim Hz. Aişe, kapısına gelen bir dilenciye, bir parça ekmek verirken, kılığı kıyafeti düzgün bir başkasını da sofraya buyur ederek, yemek ikram etmiş, böyle davranmasının sebebini soranlara da, Hz. Peygamberin, insanların mevki, makam ve seviyelerine göre muamele edilmesini istediğini belirtmiştir.³⁵

Hz. Muhammed, insan insana diyaloglarında da bireysel farklılıklara dikkat etmiştir. Örneğin eşinin doğurduğu siyah çocuğun kendisinden olmadığı iddiasıyla reddetmek isteyen bir bedevî ile aralarında şöyle bir diyalog geçmiştir:

“Benim eşim siyah bir çocuk doğurdu. Ben bu çocuğu reddetmek istiyorum.”

“Senin develerin var mı?”

“Evet.”

“O develerin renkleri nasıldır?”

“Kırmızıdır.”

“Bunların içinde beyazı siyaha çalan boz deve var mı?”

“Evet, onların içinde boz renkli develer elbette vardır.”

“Öyleyse bu boz renklerin nereden geldiğini düşünüyorsun?”

“Ya Rasulallah bu soyunun damarındır, ona çekmiştir.”

“Belki bu oğlan da eski bir soy köküne çekmiştir (yani ona benzemiştir).”

Bu yaklaşımıyla Hz. Peygamber bedevînin çocuğunu reddetmesine izin vermemiştir.³⁶ Hz. Muhammed burada, peygamberlik otoritesine dayanarak, “hayır, ben Allah'ın Elçisi olarak söylüyorum, bu senin çocuğundur” deme-

³³ Buharî, 3/İlim, 2 (I, 21); 81/Rikak, 35 (VII, 188).

³⁴ Müslim, 5/Mesâcid, 290 (I, 465).

³⁵ Ebû Davud, 40/Edeb, 20 (V, 173).

³⁶ Buharî, 96/İtisam, 12 (VIII, 150).

miş; bedevînin anlayacağı dilden, yaşadığı hayattan bir benzetme ile³⁷ seviyesini dikkate alarak konuşmuş, muhatabın tecrübesinden de faydalanarak, ikna edici üslupla, âdeta sonucu bedevîye söyllettiren bir yöntemle problemi çözmüştür.

H.z. Peygamber, muhâtaplarını olduğu gibi kabul etmiştir. Müşrik, Yahudi, Hıristiyan veya bir yabancı, kim olursa olsun hiç kimseye “inancını terk et, öyle görüşelim” dediği görülmemiştir.

H.z. Muhammed, peygamberlik görevini, insan insana olduğu kadar, kitlelere karşı da sürdürmekteydi. Bunun için toplum psikolojisini de göz önünde bulundurmaktaydı.

3-Toplumun Özelliklerini Dikkate Alması

Toplum, yaşamı sürdürmek ve bir çok temel çıkarları gerçekleştirmek için işbirliği yapan, aynı toprak parçası üzerinde birlikte yaşayan ve ortak bir kültürü olan insan kümelerine³⁸ verilen addır. Anlamaların aktarım ve paylaşım süreci olan iletişim, her zaman, insan insana değil, bazen de böyle bir toplum içinde gerçekleşmekte, mesaj birden çok insana yönelmektedir. Bu durumlarda mesajın iyi algılanabilmesi ve etkileşim sağlayabilmesi için, iletişimde taraf olan kişilerin yaşantıları, bilgi düzeyleri, inançları, temel değer ve tutumları, o anki ruhsal özellikleri iyi bilinmelidir. Ayrıca, mesajların kodlanmasında kullanılan simgelerin, onları alacak, algılayacak ve açıp yorumlayacaklar tarafından bilinen simgeler olması gerekir. Kısaca, ortak yaşam deneyimleri, ne denli benzeşiyorsa, anlamların paylaşımında da benzerliğin sağlanma şansı o denli yüksektir. Burada, taraflar için ortak olan referanslar anlamların paylaşımında da etkili olmaktadır.³⁹

H.z. Peygamberin de farklı farklı muhatapları olmuştur. Onlardan bazıları, kendisini görebilmekte, dinleyebilmekte, günlük hayatı onunla paylaşıp, sürekli onunla etkileşim içinde bulunabilmekteydi. Bazıları ise, bu kadar canlı bir iletişim içinde bulunamazken, diğer bazıları da, daha sonradan inanana katılmış veya sonradan gelmiş nesiller içinde bulunacaklardı. Dolayısıyla H.z. Muhammed, peygamberlik misyonu gereği toplumu oluşturan fertlerin bireysel özellikleri kadar, toplum psikolojisini de çeşitli iletişim yöntemlerini kullanırken göz önünde bulundurmuştur.

Bütün insanlığa örnek bir Peygamber olarak gönderilen H.z. Muhammed, beşeriyetin paylaştığı dünyanın belirli bir bölgesinde, hem de çok dar

³⁷ Örnek ve benzetmelerle bilgilendirme için bakınız.: Bayraktar Bayraklı, **İslam'da Eğitim**, İfav Yayınları, İstanbul, 1989, s.206-210.

³⁸ Özer Ozankaya, **Toplumbilime Giriş**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979, s. 367.

³⁹ Bakınız: Merih Zillioğlu, **İletişim Nedir?**, Cem Yayınları, İstanbul, 1993, s. 251-253.

bir bölgede yaşamış ve Peygamberlik süresi içinde bu bölgedeki iki şehirden başka yerlerde uzun süre kalmamıştır. Getirdiği dinin ilke ve esasları evrensel olsa da, bunların ilk pratiğini burada bulunan az sayıdaki insanla beraber yaşamıştır. Ayrıca getirdiği din, dünya durdukça devam etse bile o, tarihin belli bir döneminde, zamanın belli bir diliminde yaşamış ve belirli bir süre sonra hayata veda etmiştir. Bu sebeple o, bütün insanlığı ilgilendiren evrensel ilke ve esasları ilan ederken, içinde yaşadığı toplumdan kopmamış, aksine toplumun özelliklerini her zaman dikkate almıştır. Örneğin o, yerken, içerken, giyinirken yaşadığı bölgenin şartlarına göre hareket etmiştir. Yine o, konuşurken, hutbe irat ederken, kendisini dinleyen ilk muhataplarının yeteneklerini sürekli gözetmiş, örneklerini, muhataplarının yaşadığı ve iyi bildiği bir dünyadan seçmiştir. Hayvanlardan deve, bitkilerden hurma onun başlıca örneklerini teşkil etmiştir. Onun çevresindeki insanların bir kısmını medenîler, bir kısmını bedevîler oluşturmuştur. Bu sebeple Hz. Muhammed, bütün çağları ve bütün insanlığı kapsayacak mesajlarını iletirken, özellikle ilk muhataplarının akıl ve düşüncelerine, algı ve kabiliyetlerine göre iletişimde bulunmak gibi, oldukça zor bir sorumluluğun bilinci içinde hareket etmiştir.⁴⁰

Kur'ân, “(Benden) sonra gelenler arasında bana, bir doğruluk dili (sonraki nesiller arasında iyilikle anılmak, iyi bir ad bırakmak) nasip eyle”;⁴¹ “(Kulların) diriltileceği gün, beni utandırma”⁴² ayetleriyle, Hz. İbrahim gibi, bütün insanlar tarafından sevilen ve hayırla anılan bir Peygamberin bile dualarında toplumun kanaatini göz önünde bulundurduğuna işaret etmektedir.

Hz. Peygamber, Kâbe'yi yıkıp Hz. İbrahim'in attığı temeller üzerine yeniden inşa etmek istediği halde, toplumun muhtemel tepkisini düşünerek bundan vazgeçtiği⁴³ anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber, iletişimine hedef olan insanların ve aynı zamanda kendileriyle birlikte yaşadığı toplumun bilgi düzeyini ve algılama yeteneğini de devamlı göz önünde bulundurmıştır. Buna ilişkin örneği onun: “Biz ümmî (okur-yazar olmayan) bir topluluğuz; hesap kitap bilmeyiz. Ay böyledir, böyledir ve böyledir, (bu sırada iki elini bütün parmaklarıyla iki sefer çırpmış, üçüncü çırpışta sağ başparmağını yummuştur)”⁴⁴ sözünde görmekteyiz. Burada o, ramazan ayının tespitinde o günün şartlarına göre oldukça zor olan

⁴⁰ Konu ile ilgili daha ayrıntılı değerlendirmeler için bakınız: Mehmet Görmez, **Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 301-303.

⁴¹ Kur'ân, Şuarâ (26): 84.

⁴² Kur'ân, Şuarâ (26): 87.

⁴³ Buharî, 25/Hac, 42 (II, 156); Müslim 15/Hac, 399 (I, 969).

⁴⁴ Müslim, 13/Siyam, 15 (II, 761); Buharî 30/Savm, 13 (II, 230).

matematiksel hesabı değil de, ayın görülmesini esas alarak, insanların algı, bilgi ve kültür seviyelerine göre tutum belirlemiştir.⁴⁵

Hz. Peygamber bir defasında da Allah'a yaklaşma düşüncesiyle yaptığı bir işi, daha sonra kendisini örnek alacak topluluklara sıkıntı vereceği düşüncesiyle yapmamış olmayı dilemiş, toplumun temel değerleri sebebiyle taşıdığı endişeyi, "Ben bugün Kâbe'nin içine girdim, ama sonradan da, bunu yapmamış olmayı istedim. Çünkü benden sonra ümmetimi yormuş olmaktan korkuyorum"⁴⁶ sözleriyle dile getirmiştir. Nitekim, günümüzde özellikle hac mevsiminde, Kâbe'nin bir köşesinde yer alan siyah taş, "Hacer-i Esved"i öpölmek için - şart olmadığı halde - insanlar sürekli izdiham oluşturmaktadırlar. Öyle anlaşılıyor ki, şayet bu öpme, dînî bir gereklilik olsaydı, onu gerçekleştirme pahasına insanlar birbirlerini ezebilir ve izdihamdan ölebilirlerdi.

4-Her Fırsatta İnsanlarla İletişim Kurmaya Çalışması

Günlük hayatta belli bir sosyal çevrede yaşayan insanlar, farkında olarak veya olmayarak birbirleriyle sürekli iletişim içindedirler. İletişim kurmak için belirli bir davranış gösterme zorunluluğu olmadığı gibi, hiçbir davranışta bulunmamanın da anlamlı bir mesaj oluşturduğu ifade edilmektedir.⁴⁷

Hz. Peygamber de, çevresindeki insanlarla canlı bir iletişim içinde olmuş, yanına gelene iyi davranmış, gelmeyenleri de ziyaret ederek, mesajını ulaştırmaya gayret etmiştir. O, hiçbir zaman insanların kendini dinleme ve kabul etme mecburiyeti içinde oldukları şeklinde bir tavra girmemiş, başta ilâhî mesajı kabul etmeyenler olmak üzere, herkesi ve her kesimi dolaşarak görevini ifa etmeye çalışmıştır. Onun panayırları dolaşması ve Taif'e gidişi de iletişim amaçlı olmuştur. Ayrıca, misafirperverlik ve misafire ikramda bulunma, gelmeyene gitme, ilişkiyi kesmeme, hasta ziyaretinde bulunma, cenazelere katılma onun günlük işleri ve tavsiyeleri arasındadır.

Kur'ân, "Nefsini, sabah akşam, rızasını isteyerek Rabb'lerine yalvaranlarla beraber tut (onlarla beraber bulunmaya candan sabret)..."⁴⁸ ayetiyle Hz. Peygamberden fakir Müslümanlarla birlikte olmasını istemiştir. Yine Kur'ân'dan öğrendiğimize göre Hz. Peygamber, programı çok yoğun bir insan olmasına rağmen, fakirlere, misafirlere, akraba ve dostlarına yemek yedirmiş, iyilikte bulunmuştur.⁴⁹

⁴⁵ Yusuf Kardavi, **Sünneti Anlamada Yöntem**, Çeviren: Bünyamin Erul, Rey Yayıncılık, Kayseri, 1993, s. 270.

⁴⁶ Tirmizî, 7/Hac, 45 (III, 223); İbn Mâce, 25/Menâsik, 79 (II, 1018).

⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Cüceloğlu, **İnsan İnsana**, s. 20.

⁴⁸ Kur'ân, Kehf (18): 28.

⁴⁹ Kur'ân, Ahzab (33): 53.

Hız. Peygamberin ziyaret ve ziyafet gibi faaliyetlerini ele alırken, aslında onun, iletişim misyonunu gerçekleştirme amacına dikkat çekmek istiyoruz. Nitekim, peygamberliğin ilk dönemlerinde o, bir toplantı tertip ederek, aile mensuplarını yemeğe davet etmiş, bu ikramını vesile yaparak yemek sonrası misafirlerine Allah'ın Elçisi olduğunu duyurmuştu.⁵⁰ Yine Yahudilerden kendisine hizmet eden bir çocuk vardı. Hastalanınca onun ziyaretine gitti. Baş ucuna oturdu ve bu esnada onun Müslüman olmasını arzuladığını bildirdi. Çocuk yanı başındaki babasına bakınca, babası da Hız. Peygambere uymasını istedi ve çocuk müslüman oldu. Genel yaklaşım ve tavsiyesi, "...senin vasıtanla Allah'ın bir tek kişiye hidayet vermesi, senin için kırmızı develere sahip olmaktan daha hayırlıdır"⁵¹ şeklinde olan Hız. Peygamber, bu çocuğun müslüman olması üzerine sevinç ve memnuniyetini "Onu, benim vesileyle ateşten kurtaran Allah'a hamd olsun" sözleriyle dile getirmiştir.⁵²

Cabir'in yorumuna göre, Hız. Peygamber, dışarıdan çeşitli amaçlarla gelen insanları, kalplerine tesir edip yumuşatması için mescidde ağırlamaktaydı.⁵³ Kur'an'ın "Ve eğer ortak koşanlardan biri eman dileyip yanına gelmek isterse, onu yanına al ki, Allah'ın sözünü işitsin; sonra da onu güven içinde bulunacağı yere ulaştır. Böyle (yap), çünkü onlar, bilmez bir topluluktur"⁵⁴ ayeti, inkarcıların ilâhi mesajı dinleyebilmelerine ve onun hayattaki pratiğine dair örnekleri, örnek bir ortamda, canlı olarak görebilmelerine fırsat verilmesini istemektedir. Bunun için mescid en ideal yer olmalıdır. Çünkü, sosyal hayatın merkezi olması yanında, günde beş vakit Hız. Peygamberin arkasında namaz kılma ve Kur'an okuma gibi ibadetlere yönelik uygulamalar mescitte gerçekleşmekteydi. Nitekim, namaz vakitlerini bilmediğini söyleyen bir yabancıya Hız. Peygamber, iki gün yanlarında kalıp, kendileriyle birlikte namaz kılmasını söylemiş; birinci gün namazları ilk vaktinde, ikinci gün ise son vaktinde kıldırılmış, sonuçta muhatabına, namaz vakitlerinin, gördüğü iki sınır arasındaki zaman dilimi olduğunu söylemiştir.⁵⁵

5-Empati Kurarak Karşısındaki Kişileri Etkilemesi

Hız. Peygamber, bir iletişim ilkesi olarak insanlarla empati kurmuş ve onlara empati kurmasını öğretmiştir. Bizzat Allah, Elçisini "Andolsun, içinizden size öyle bir peygamber geldi ki, sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir;

⁵⁰ Muhammed Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, Çeviren: Salih Tuğ, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1980, c.1, s. 96-97.

⁵¹ Buharî, 62/Ashabu'n-Nebi, 9 (IV, 207); Müslim, 44/Fedâilü's Sahabe, 34 (II, 1872).

⁵² Buharî, 23/Cenâiz, 80 (II, 97); Ebû Davud, 20/Cenâiz, 5 (III, 474).

⁵³ Ebû Davud, 19/İmaret, 26 (III, 420).

⁵⁴ Kur'an, Tevbe (9): 6.

⁵⁵ Müslim, 5/Mesâcid, 176 (I, 428).

size düşün, mü'minlere şefkatli, merhametlidir"⁵⁶ şeklinde tanıtmış, kendisine, "Ben de sizin gibi bir insanım"⁵⁷ demesini emrettiği Elçisinin empatik tavrına dikkat çekmiştir. Hz. Peygamber de bir hadisinde inananların, birbirlerini ve hissettikleri duygularını karşılıklı olarak anlamaya çalışmalarını isteyerek: "Nefsim kudretinde olan Allah'a and olsun ki, bir kul kendisi için istediğini komşusu-veya-kardeşi için istemedikçe tam iman etmiş olamaz"⁵⁸ buyurmuştur. Bu sözü ile o, kendisini bir başkasının yerine koymasını ve buna göre değerlendirme yapıp insanları anlamaya çalışmasını bilmeyen bir kişinin sağlam bir inanç sahibi olamayacağına dikkat çekmiştir.

Empati konusunda geniş bir araştırması olan Üstün Dökmen, iletişimi çatışmalı, çatışmasız ve empatik olarak üçe ayırdıktan sonra, "...çatışmalı iletişim kurmaya çalışan taraflar hem yeterli bilgi edinemezler, hem de yalnız kalırlar. Çatışmasız iletişimde taraflar birbirlerine yeterli bilgi aktarabilirler, ancak yine de yalnızdırlar. Empatik iletişimde ise hem yeterli bilgi aktarımı olur, hem de taraflar yalnız kalmazlar"⁵⁹ demekte ve empatik yaklaşımın önemine ve iletişimi kolaylaştırıcı yönüne dikkat çekmektedir.

İletişimde empatik bir tavır sergileyen ve bunu arkadaşlarına da tavsiye eden Hz. Peygamberin huzuruna bir gün bir genç gelmiş ve:

"Ya Resulallah, zinâ etmeme izin ver!" demişti. Hoş olmayan bir istekle karşılaşan insanlar "sus, sus..." diye gence karşı tavır alırken, Hz. Peygamber gayet sakindi. Genci "Bana yaklaş" diyerek yanına aldı ve onunla konuşmaya başladı:

"Bir başkasının senin annenle zinâ etmesini ister misin?"

"Hayır, istemem."

"Zaten hiç kimse annesiyle böyle bir şey yapılmasını istemez."

"Bir başkasının senin kızınla zinâ etmesini ister misin?"

"Hayır ya Resulallah, istemem."

"Zaten hiç kimse kızlarıyla zinâ edilmesini istemez."

Daha sonra Hz. Peygamber, kız kardeşi, halası ve teyzesi gibi yakınlarıyla zinâ edilmesine gönlünün razı olup olmayacağını sormuş; genç her defasında "Hayır" cevabını vermişti. Öyle anlaşılıyor ki, her insan için söz konusu olabilecek doğal bir duygunun baskısı altında kalan bu genç, âdeta "ben artık bu duygularımın şiddetine tahammül edemiyorum" der gibi, problemi için Hz. Peygambere gelmiş; ondan bir çözüm istemiştir. Gencin bu

⁵⁶ Kur'ân, Tevbe (9): 128.

⁵⁷ Kur'ân, Kehf (18): 110.

⁵⁸ Müslim, 1/İman, 71 (I, 67).

⁵⁹ Üstün Dökmen, **İletişim Çatışmaları ve Empati**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 156.

yaklaşımı, oradaki insanlarca hoş karşılanmamasına rağmen, Hz. Peygamber onu dizinin dibine almış, sorduğu sorularla “kendisini başkasının yerine koymasını, kendisi için istemediği bir şeyi başkası için istemesinin doğru olmayacağını; aksine kendisi için arzu ettiği şeyi başkaları için de arzu etmesi gerektiğini” samimi duygularla gence anlatmıştır.

Empati kurma yöntemiyle, akla hitap ederek, temel his ve duyguları eğitmesini bilen Hz. Peygamber, gencin hatasını kavramasını sağlamış; elini gencin omzuna koyarak, bunlar tabii duygulardır,⁶⁰ böyle şeyler olur dercesine şefkatli bir baba gibi, “Allah’ım! Bunun günahını affet; kalbini temizle ve organlarıyla günah işlemekten koru!”⁶¹ diyerek ona dua etmiştir. Bu yaklaşımıyla Hz. Peygamber, duygularında samimi olan bu genci onore ederek, rencide edilmesini önlemiştir. Burada Hz. Peygamber, iletişimine hedef olan bir insanın temel duygularına ve aklına hitap etmiştir.

Hz. Muhammed’in insanlarla sürekli bir iletişim içinde bulunduğunu gösteren ve empati kurmaya yönelik öğütlerinden bazıları da şunlardır:

“Siz, içten giyilen elbisenin vücuda yakınlığı gibi bana insanlardan daha yakınsınız. İnsanlar da üstten giyilen elbise gibi sizden sonra gelmektedir.”⁶²

“Mü’min, mü’minin aynasıdır. Eğer onda bir ezâ görürse onu kardeşinden gidersen”⁶³.

“Mü’minin mü’mine bağlılığı, taşları birbirine kenetli, biri diğerine kuvvet veren yalçın bina gibidir.”⁶⁴

6-İnsan Sevgisini Öne Çıkarması

Hz. Peygamber, iletişimi kolaylaştıran ve sürekliliği sağlayan olumlu duygulardan sevgi duygusunu da etkili bir şekilde kullanmıştır. Kur’ân da, bu temayı etkili bir şekilde dile getirmektedir: “...O onları sever, onlar da O’nu severler...”⁶⁵ “...Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın...”⁶⁶ “Peygamber, mü’minlere canlarından daha ileridir. Onun eşleri de onların anneleridir...”⁶⁷; “Ne Medine halkının, ne de onların çevresinde bulunan bedevî Arapların, Allah’ın elçisinden geri

⁶⁰ Kişiliğin gelişmesi ve olgunlaşmasında cinsel içgüdünün sağlıklı bir şekilde gelişmesi ve rolü için bakınız: Özcan Köknel, **İnsanı Anlamak**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 282.

⁶¹ Ahmed bin Hanbel, **Müsned**, (V, 256-257).

⁶² Buhârî, 64/Megazi, 56 (V, 104); Müslim, 12/Zekat, 139 (I, 738).

⁶³ Ebû Davud, 40/Edeb, 49 (V, 217).

⁶⁴ Müslim, 45/Birr, 65 (III, 1999); Tirmizî, 25/Birr, 18 (IV, 3125).

⁶⁵ Kur’ân, Mâide (5): 54.

⁶⁶ Kur’ân, Âl-i İmran (3): 31.

⁶⁷ Kur’ân, Ahzab (33): 6.

kalmaları ve onun canından önce kendi canlarının kaygısına düşmeleri, onlara yakışmaz...”⁶⁸

H. Peygamber de, insanların kendisine ve birbirlerine karşı sevgi ve ilgi duymaları gereğini zaman zaman dile getirmiştir. Örneğin o, Peygamber sevgisinin imandan olduğuna işaret ederek; “Sizden biriniz beni annesinden-babasından, çoluk-çocuğundan ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe iman etmiş olamaz”⁶⁹ buyurmuştur.

“Sizden biri, bir başkasını sevdiğinde bu sevgisinden onu haberdar et-sin”⁷⁰ buyuran H. Peygamber, bir gün Muaz b. Cebel’in elinden tutarak: “Ey Muaz, vallâhi ben seni severim. Kıldığın namazların ardından, ‘Allahım, seni zikretmek, sana şükretmek, sana güzelce ibadet etmek üzere bana yardımcı ol,’ diye dua etmeyi sakın ihmal etmeyesin”⁷¹ diye öğütte bulunur. Diğer bir sözünde de: “Canım kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki, sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selamı yayınız”⁷² buyurmuştur.

H. Ali’nin gözlemlerine göre H. Peygamber, beraber oturduğu insanlarla yeteri kadar ilgilenir, her birine gerekli iltifat ve ilgiyi gösterirdi. Öyle olurdu ki, her biri H. Peygamberin en çok sevdiği insanın kendisi olduğunu sanır ve onun yanında kendisinden daha kıymetli biri olabileceğini düşünmezdi.⁷³ Nitekim Amr b. As, H. Peygamberin toplum içindeki en kötü insanlarla bile diyaloga geçtiğini ve onlarla en güzel şekilde konuştuğunu, bu tavırlarıyla onları İslâm’a ısındırdığını, hatta kendisine bile teveccüh edip güzel karşıladığını ve güzel konuştuğunu, onun bu yaklaşımı üzerine kendisini halkın en hayırlısı zannettiğini anlatmıştır.⁷⁴

H. Peygamber, sevgi ve tasada gönül birliği yaptığı arkadaşlarıyla çok yakından ilgilenmiş, onların da birbirlerine aynı şekilde ilgi duyup kenetlenmelerini istemiştir. H. Peygamberin bu tutumu, engin hoşgörüsü ve şefkatiyle çevresi üzerinde olumlu etki uyandırmış ve sonuçta iletişimde daha da başarılı olmasına sebep olmuştur.

⁶⁸ Kur’ân, Tevbe (9): 120.

⁶⁹ Buharî, 2/İman, 8 (I, 9); Müslim, 1/İman, 69-70 (I, 67).

⁷⁰ Ebû Davud, 35/Edeb, 122 (V, 343).

⁷¹ Ebû Davud, 2/Salat, 361 (II, 181).

⁷² Müslim, 1/İman, 93 (I, 74).

⁷³ Tirmizî, **Şemâli Şerife**, Tercüme ve Şerh: Hüsamüddin Nakşibendi, Sadeleştiren: Mehmet Sadık Aydın, Hilal Yayınları, Ankara, Tarihsiz, s. 342.

⁷⁴ Tirmizî, **Şemâil**, s. 348.

7-İnsanların Akıl ve Duygularına Hitap Etmesi

Hız. Peygamberin önemli bir iletişim ilkesi de insanların akıl ve duygularına hitap etmesidir. “Bilgi edinmeye yarayan güç” ve “bu güç ile elde edilen bilgi”⁷⁵ olarak da tanımlanan akıl, bir yönüyle dinen sorumlu olmanın esasını teşkil etmektedir. Kur’ân’da “Biz bu misalleri insanlara anlatıyoruz ama onları, bilenlerden başkası düşünüp anlamaz”⁷⁶ buyrulur, ancak bilenlerin akledebileceğine dikkat çekilmiştir. Nitekim Allah, ayetlerini akledilsin diye açıklamaktadır.⁷⁷ Kur’ân insanların düşünme ve akletme duygularına sık sık vurgu yapmakta, verdiği örnekleri akla ve düşünme gücüne yöneltmektedir. Şu ayetlerde bu durumu açıkça görebiliriz:

“Göklerin ve yerin yaratılışında, gecenin ve gündüzün gidip gelişinde elbette aklıselim sahipleri için ibret verici deliller vardır. Onlar ayakta, oturarak ve yanları üzerine yatarken Allah’ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler: ‘Rabb’imiz, bunu boş yere yaratmadın, sen yücesin, bizi ateş azabından koru’ (derler)!”⁷⁸

“İnsan, bizim kendisini nasıl bir nutfе(sperm)den yarattığımızı görmedi mi ki, şimdi apaçık bir hasım kesildi? Kendi yaratılışını unutarak bize bir mesel verdi: ‘Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?’ dedi. De ki: ‘Onları ilk defa yaratan diriltecek. O, her yaratmayı bilir.’ O ki size yeşil ağaçtan ateş yaptı da siz ondan yakıyorsunuz. Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerini yaratmaya kâdir değil midir? Elbette Kâdirdir. O, çok bilen yaratıcıdır.”⁷⁹

Hız. Muhammed’in de iletişimde çevresindeki insanların akıl ve duygularına hitap ettiği görülmektedir. Örneğin o, arkadaşlarından bazılarının, “Ey Allah’ın Elçisi! Zenginler sevapları alıp gittiler. Bizim gibi namaz kılıyorlar, bizim gibi oruç tutuyorlar, hem de mallarının fazlasını bağış olarak veriyorlar” demeleri üzerine, “Allah sizlere bağışlayacağımız bir şey vermedi mi zannediyorsunuz? Her tesbihe, her tahmide, her tehlile, her iyiliği emretmeye ve her kötülükten alıkoymaya da bağış sevabı vardır. Hatta, birinizin eşiyile ilişkiye girmesinde bile bağış sevabı vardır” buyurmuştu. Bu defa arkadaşları hayret içinde, “Ey Allah’ın Elçisi! Birimiz şehvi arzusunu giderince bunda da sevap var mıdır?” diye sormuşlardı. Hız. Peygamber de cevaben: “Bir insan cinsel eğilimlerini haram yollarla giderirse bu davranışından dolayı ona günah var mıdır? O halde helâl yollarla giderdiğinde de sevap var-

⁷⁵ Süleyman Hayri Bolay, “Akıl” **İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, c. 2, s. 238.

⁷⁶ Kur’ân, Ankebut (29): 43.

⁷⁷ Bakınız: Kur’ân, Bakara (2): 242.

⁷⁸ Kur’ân, Âl-i İmrân (3): 190-191.

⁷⁹ Kur’ân, Yâsin (36): 77-81.

dır”⁸⁰ buyurmuş, hatalardan uzak, olumlu her bir davranış için sevap olacağını ima etmiştir.

Yine annesinin haccetmeyi adadığını, ancak haccedemeden vefat ettiğini söyleyen bir kadınla Hz. Peygamber arasında şöyle bir diyalog gerçekleşmiştir:

“Annemin yerine haccedebilir miyim?”

“Evet, onun yerine haccet. Söyle bana, annenin borcu olsa ödemeyecek miydin?”

“Evet.”

“Allah'ın hakkını da ödeyin. Çünkü Allah, (kendisine verilen söze) vefa gösterilmeye daha layıktır.”⁸¹

Hz. Peygamber, bu diyalogda açıkça görüldüğü gibi, kendisine gelen bir kişinin henüz vefat eden annesi ile duygusal bağını dikkate almış, yapması gerekeni söylerken akıl ve duygularına hitap etmiştir.

8-İnsanları ve Onların Değer Verdiği Şeyleri Önemsemesi

Hz. Muhammed'in iletişim ilkelerinden biri de, iletişimi kolaylaştıran bir unsur olarak insanların değer verdiği şeylere saygılı olmasıdır. İslâm'a göre bireye, insan olması, inancı, tutum ve davranışları, doğru-dürüst yaşayışı vb. sebeplerle değer verildiği bilinen bir husustur.⁸² Hz. Muhammed de, bir iletişim ilkesi olarak dost ve düşman, yaşlı ve çocuk genellikle herkese ilgi göstererek değer vermiştir.⁸³

Kur'ân'da insanların kişisel olarak değer verdikleri kutsallarına dil uzatılmaması gereğine de dikkat çekilmiştir. “(Onların) Allah'tan başka yalvardıklarına sövmeyin ki, onlar da bilmeyerek sınırı aşıp Allah'a sövmesinler!...”⁸⁴ ayeti, diğer insanların değer verdikleri şeylere saygılı davranmayı önermektedir. Bu sebeple, küfür ve inançsızlık düşünce ve fikir olarak reddedilse de, her kim olursa olsun, bireyin değer verdiği kişisel inancına, düşünce ve kanaatine saldırmak, ahlâkî bir davranış olarak görülmemektedir.⁸⁵

Hz. Muhammed de, başkaları için değerli olan herhangi bir şeye karşı saygılı olunması gereğine dikkat çekmiştir. Örneğin, Müşriklerin reisi Ebû Cehil'in oğlu İkrime'nin hanımı, Mekke'nin fethi sırasında İslâm'ı kabul

⁸⁰ Müslim, 12/Zekat, 53 (I, 697).

⁸¹ Buharî, 28/Cezâ'is-Sayd 22, (II, 217)

⁸² Yaşar Kandemir, **Örneklerle İslâm Ahlakı**, Nesil Yayınları, İstanbul, s. 95-96.

⁸³ Bakınız: Muhammed Abdülhayy Kettânî, **Terâtibü'l-İdâriyye**, Çeviren: Ahmed Özel, İz Yayıncılık, İstanbul, 1990, c. 2, s. 145-147.

⁸⁴ Kur'ân, En'âm (6): 108.

⁸⁵ Bakınız: M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Sadeleştirenler: İsmail Karacam ve diğerleri, Feza Gazetecilik, İstanbul, Tarihsiz, c. 3, s. 494.

etmişti. Bu arada kocası İkrime korkusundan Yemen'e kaçtığından, onu affedip Müslümanlığa kabul etmesi hususunda Hz. Peygamberden söz almıştı. Bunun üzerine eşi, İkrime'yi bulup müslüman olması için huzuruna getirdiğinde Hz. Peygamber: "Hoş geldin süvari yolcu!" diyerek onu güler yüzle karşıladı. Öte yandan çevresindeki arkadaşlarına da, "İkrime aranızda katılıyor, onu gördüğünüzde babası Ebû Cehil'e sövüp hakaret etmeyin, çünkü ölüye yapılan hakaret, hayatta olanı incitir" buyurdu.⁸⁶

Bu tutumuyla o, arkadaşlarını hoş olmayan bir davranış içine girmekten alıkoyduğu gibi, yıllarca İslâm'a karşı tavır almış, sonunda kaçıp gittiği yerden emanla getirilmiş olan İkrime'nin de onurunu korumuş olmaktadır.

Psikologlar, yapıcı ve olumlu iletişim ve ilişkiler için kaynağın, kendisiyle bağdaşım içinde, yani samimi, dürüst, içi-dışı, özü-sözü bir olması; hedefine saygı duyması; onları duyarlı, anlayışlı, sempatik bir tutumla dinleyebilme becerisine sahip olması gibi noktalara değinmişlerdir.⁸⁷ Hz. Peygamber de yukarıda verilen örnekte de görüldüğü gibi, çevresindeki arkadaşlarına, onların duygu ve düşüncelerine değer vermiş ve kanaatlerine saygı göstermiştir

9-Kişilerin Yeteneklerinden Yararlanması

Hız. Peygamber değişik işler için görevlendirdiği insanların yeteneklerini dikkate almıştır. İşlerin liyakatli ve yetenekli olanlara verilmemesini de hoş bulmamıştır. Nitekim, "Kıyamet ne zaman kopacak?" diye soran kişiye, "Emanet zayi edildiği zaman kıyameti bekle" buyurmuş, aynı şahsın emanetin nasıl zayi olacağını sorması üzerine de, "İşler ehil olmayan kimselere verildiği zaman" demiştir.⁸⁸ Burada, her şeyin çığırından çıkacağı, bilgi ve liyakate değer verilmeyeceği, işlerin yeteneksiz kişilere bırakılacağı dolayısıyla her şeyin düzeninin bozulacağına dikkat çekilmektedir.

Hız. Peygamberin Bedir savaşında esir alınanlardan bir kısmını, müslüman çocuklara öğretmen olarak tayin ettiği daha önceden geçmişti. Hicret yolculuğu sırasında rehberi, inanmamış bir kişiydi.⁸⁹ Medine döneminin ilk yıllarında, katip olarak Yahudilerden yazı bilen kişileri kullandığı, sonra da Zeyd b. Sabit'e yahudi yazısını öğrenmesini emrettiği ve "Mektuplarım hususunda, yahudilere güvenim yok"⁹⁰ dediği bilinmektedir.

Hız. Peygamber mescidin inşası sırasında Kays b. Talk'ın çamur yapma ve karıştırmadaki ustalığını görünce, arkadaşlarına, bu işi Kays'ın gözetim

⁸⁶ Kettânî, *Terâtib*, c. 1, s. 271.

⁸⁷ Baymur, *Psikoloji*, s. 278.

⁸⁸ Buhârî, 3/İlim, 2, (I, 21).

⁸⁹ Buhârî, 37/İcare, 4 (III, 48).

⁹⁰ Ebû Davud, 24/İlim, 2 (IV, 60).

ve yönetiminde yapmalarını söylemiştir.⁹¹ Bu tavrıyla o, uzmanlık alanına değer verdiğini ve bunun hem iletişimi anlamlı kıldığını hem de sosyal ilişkilerde verimliliği artırdığını göstermiştir. Yine o, askeri başarıları ile ünlü olan Halid b. Velid'e Allah'ın kılıcı anlamında "Seyfullah" demiş, yetenek ve başarısını takdir etmiştir.⁹²

Hz. Peygamber, şiiri bir iletişim aracı olarak kullanmış; çağının sözlü iletişim geleneğine uyarak şairlerin yetenek ve becerilerinden İslâm'ı müdafaa etmede ve inkarcılara karşı tavrı almada faydalanmıştır. O, "Şiirde hikmet vardır",⁹³ "Çünkü şiir, Kureyş'i okdan daha fazla yaralar"⁹⁴ buyurmuştur.

Bu yaklaşım tarzları gösteriyor ki, Hz. Peygamber, sanat olarak şiirden, insan unsuru olarak da şairden ve diğer mesleklerde de konusunda uzman olan insanların yeteneklerinden faydalanmıştır. Bu tavrı onun, çevresindeki insanları iyi tanıdığı ve yeteneklere göre kimi, ne zaman, nerede ve nasıl değerlendireceğini iyi bildiğini de göstermektedir.

10-Hediye Vererek İnsanların Gönülünü Kazanması

Hz. Peygamber, dostlukları kuvvetlendirme, sevgiyi pekiştirme, gönül kazanma, İslâm'a yönlendirme, muhtemel kötülükleri önleme, hizmet ve başarıyı ödüllendirme gibi çeşitli amaçlarla, beşeri bir âdete uyarak çevresindeki insanlara hediye vermiş ve başkalarının hediyelerini de kabul etmiştir.⁹⁵

Hz. Peygamber, muhtaçları gözetmiş ve kendi nefesine tercih etmiş; bazen yedirmek, bazen de giydirmek suretiyle onlara iyilik yapmıştır. Bir defasında genç sahâbi Cabir'den devesini satın almış, parasını ödedikten sonra almış olduğu deveyi ona hediye etmişti.⁹⁶

Hz. Peygamber, hediye kabul eder, karşılığında ondan daha fazla hediye verirdi. İyilikle karşılık vermeyi prensip edinen Hz. Peygamber, hem sahip olduğu şeylerle, hem davranışlarıyla ve hem de sözüyle iyilikte bulunurdu.⁹⁷ Oldukça cömertti. Hayatı boyunca kendisinden bir şey isteyene asla hayır dememişti.⁹⁸

⁹¹ Kettânî, **Terârib**, c. 2, s. 307.

⁹² Buhârî, 62/Fedâilü'l-Ashab, 25 (VI, 318).

⁹³ Buhârî, 78/Edeb, 90 (VII, 107).

⁹⁴ Müslim, 44/Fedâilu's-Sahabe, 157 (II, 1935).

⁹⁵ Benzeri bir değerlendirme için bakınız: İbrahim Canan, **Peygamberimizin Tebliğ Metotları**, Nesil Yayınları, İstanbul, 1998, s. 294.

⁹⁶ Müslim, 22/Müsakat, 110 (II, 1221).

⁹⁷ İbn Kayyım Muhammed bin Ebî Bekr Cevziyye, **Zâd'ul-Meâd**, Çeviren: Komisyon, İklim Yayınları, İstanbul, 1988, c. 2, s. 33-34.

⁹⁸ Müslim, 43/Fedâil, 56 (II, 1805).

Hız. Peygamber, kin ve düşmanlıkları giderici ve sevgiyi pekiştirici olarak gördüğü hediyeleşmeyi özellikle teşvik etmiştir.⁹⁹ Arkadaşlarından Enes'in anlattığına göre Hız. Peygamber, İslâm için kendisinden ne istenirse onu mutlaka vermekteydi. Hız. Peygamberin bu tutumunun sonucuyla ilgili olarak Enes, kimilerinin sırf dünya menfaati için müslüman olduklarını, fakat çok geçmeden müslümanlığın bu kimselerin gözünde dünyadan ve dünyaya üzerindeki her şeyden daha değerli hale geldiği tespitinde bulunmaktadır.¹⁰⁰

Kur'ân'ın, zekattan faydalanacak kimselere, kalpleri henüz (yeni) ısındırılmış olanları¹⁰¹ da ilave etmesi üzerine Hız. Peygamber, yukarıdaki örnekte olduğu gibi, ruhî ve manevî konularla pek fazla ilgilenmeyen kabile reislerine ve bazı önde gelenlere, muhtemelen gönül kazanma ve bunlar kanalıyla çevrelerindeki insanlarla etkili iletişim kurabilme düşüncesiyle çeşitli yardımlarda bulunmuş ve hediyeler vermiştir.

11-Mesajın Kolaylık ve Tedricilik Yöntemiyle Sunması

Hız. Muhammed, peygamberlik misyonu gereği, ilâhî mesajı, insan zihninin işleyiş ve algılayış yeteneğini dikkate alarak, bir anda değil de, zamana yayıp, önce basit ve kolay olandan başlayarak, yani tedricî olarak iletmıştır. İlahî mesaj da kendisine Allah tarafından tedricî olarak indirilmiştir. Bu konu Kur'ân'da, "İnkâr edenler: 'Kur'ân, ona bir defada indirilmeli değil miydi?' dediler. Biz onunla senin kalbini sağlamlaştırmak (kolayca ezberlemeni sağlamak ve çeşitli olaylara karşı yeni gelen ayetlerle kalbini takviye etmek) için, onu böyle (parça parça indirdik) ve ağır ağır okuduk. Onların sana getirdiği her misale (her batıl soruya) karşı mutlaka biz sana, (o batılı yok edecek) gerçeği ve güzel açıklamayı getiririz"¹⁰² ayetleriyle vurgulanmıştır.

Kur'ân-ı Kerim'in 23 sene gibi bir süreçte, ayet ayet, sure sure indirilmiş olması tedriciliğin en önemli uygulanış tarzı olmuştur. Bu yöntemde mesaj, belli bir program içinde, zamana ve şartlara göre, hedef insanların ihtiyaçları, eksiklikleri, mesajı almaya hazır ve istekli olmaları gibi durumlar da göz önünde bulundurulurken azar azar iletilmektedir.

Kolaylaştırma ve tedricilik konusunda Hız. Aişe'ye ait şu tespit oldukça aydınlatıcıdır: "Kur'ân vahyi, önce cennet ve cehennemden bahseden mufassal surelerle başladı. İnsanlar, İslâm etrafında toplanınca, helâl ve haramlar indi. Şayet ilk önce: 'İçki içmeyin!' şeklinde bir emir gelseydi, o zaman insanlar: 'İçkiden kesinlikle vazgeçemeyiz' derlerdi. Şayet: 'Zina etmeyin!'

⁹⁹ Malik, 47/Husnu'l Hulk, 16 (II, 908); Tirmizî 29/Velâ', 6 (IV, 441); Ahmed bin Hanbel, **Müsned**, (II, 405).

¹⁰⁰ Bakınız: Müslim, 43/Fezâil, 57-58 (II, 1806).

¹⁰¹ Bakınız: Kur'ân, Tevbe (9): 60.

¹⁰² Kur'ân, Furkan (25): 32-33

şeklinde bir hüküm gelseydi, onlar: 'Zinayı asla bırakmayız' derlerdi."¹⁰³ Bu yorumu göre ıslahat yavaş yavaş olmuş, kökleşmiş alışkanlıkların değiştirilmesinde aceleci davranılmamıştır.

Tedricilik ilkesi ilâhi mesajın iletilmesini kolaylaştırmıştır. Hz. Muhammed, iki hususla karşılaştığı zaman, günah olmadıkça sürekli kolay olanı tercih etmiş¹⁰⁴ ve bu ilkeyi etkili bir şekilde uygulamıştır. Öncelikle İslâmî inancın tebliği, namaz, oruç, zekat ve hac gibi ibadetlerin zamana yayılışı, sosyal hayatı ilgilendiren konular, örneğin alkolün yasaklanması bu tedricilik ve kolaylaştırma ilkesi ışığında uygulamaya konulmuştur. Ancak biz, genel bir yaklaşımla, bu konuyla ilgili sadece bir örnek üzerinde duracağız.

Hz. Peygamber, arkadaşlarından Muaz'ı Yemen'e gönderirken şu tavsiyeleri yapmıştı: "Ehl-i Kitaptan bir kavme gideceksin. Onları Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim Allah'ın elçisi olduğuma şehâdet etmeye davet et. Eğer buna itaat ederlerse, Allah'ın her gün ve gecede onlara beş vakit namazı farz kıldığını bildir. Buna da itaat ederlerse, zenginlerden alınıp fakirlere verilecek bir zekatı Allah'ın onlara farz kıldığını bildir. Buna da itaat ederlerse, sakın mallarının en kıymetlilerini alma. Mazlumun bedduasından kork. Çünkü mazlumun bedduası ile Allah arasında perde yoktur."¹⁰⁵

Hz. Muhammed, bu tutumuyla mesajını ileticeği aracı kişiden, Allah'a iman gibi en önemli bir noktadan başlamasını, kolaylığı tercih etmesini, ama nefret ettirmemesini istemiştir. Ayrıca, bu yaklaşımıyla onun, iletmek istediği mesajı, insanların ilk anda tam olarak algılayamayarak, çok zannetmelerini ve toptan reddetmelerini, nefret ve kaçışlarını önlemiş olduğunu düşünmekteyiz.

Sonuçta, Hz. Muhammed'in etkili bir şekilde uyguladığı kolaylaştırma ve tedricilik prensiplerinden anlaşıldığına göre, iletişime hedef olan bir insanda öncelikle arzu uyandırılması, motivasyon sağlanması, sonra da doğru bilgi ve sağlam bir inanç oluşturulması önemli bir öğedir. Bu aşamadan sonra, inandıklarını pratiğe çevirme, yani inancın gereği doğrultusunda tutum ve davranış belirleme sağlanmalıdır. Bu süreç, en güzel yöntemlerle, ürkütmeden, nefret ettirmeden, zorlaştırmadan kolaylaştırarak gerçekleştirilmelidir. Ayrıca bu aşamada hedefin yaşı, sağlık durumu, verilen bilgileri alma ve algılama yeteneği, sosyal hayat ve çevresel şartlara uyum gibi noktalar da göz önünde bulundurulmalıdır.

¹⁰³ Buhârî, 66/Fedâilu'l-Kur'ân, 6 (VI, 101).

¹⁰⁴ Tirmizî, **Şemâil**, s. 352.

¹⁰⁵ Müslim, 1/İman, 29 (I, 50); Buhârî, 24/Zekat, 1 (II, 108); 41 (II, 125).

12-Orijinaliteye Önem Vermesi

Sözlü anlatımdan daha çok Hz. Peygamberin kişiliği, yaymaya çalıştığı değerleri bizzat şahsında temsil edişi, her türlü yapmacık ve rolden uzak samimi yaşantısı, gönül alıcı tutum ve davranışları insanları etkilemiştir.

Hız. Muhammed, bir Peygamber olarak hep aksiyoner olmuş, insanları iyiye yönlendirmiş, hoş olmayan eğilimleri önlemeye çalışarak, iyi olanların yapılmasını sağlamıştır. Yine o, çevresindeki kişilerin silik şahsiyetli değil, aksiyoner ve bilinçli kişilerden olması için çaba harcamıştır. Bu arada, başka kültürlerin olumsuz etkisini azaltarak, kendi orijinal modelini oluşturmaya gayret etmiştir. Nitekim onun sünnet olarak algılanan örnek davranışlarının yeni ve orijinal bir özellik taşıması gerektiği ifade edilmektedir.¹⁰⁶

Bilindiği gibi insanın bir özelliği de taklitçi olmasıdır. Bu husus Kur'ân'da da vurgulanmaktadır: “Onlara ‘Allah’ın indirdiğine ve Resule (itaate) gelin!’ dense, ‘Babalarımızı üzerinde bulduğumuz şey bize yeter!’ derler. Babaları hiçbir şey bilmeyen, doğru yolu bulamayan kimseler olsa da mı?”¹⁰⁷ Ayette inkarcıların kınanan bu taklitçi tutumuna karşılık Allah, inananlara hitap ederek: “Ey inananlar, siz kendinize bakın, siz doğru yolda olduğunuz takdirde sapan kimse size zarar veremez...”¹⁰⁸ buyurmuştur. Hız. Peygamber de asıl örnek alınacak olanı, imanın bir parçası ve gereği olarak göstermiştir¹⁰⁹ ki, Kur'ân'ın şu ayetini bu bağlamda değerlendirmek gerekir:¹¹⁰ “De ki: ‘Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah bağışlayan, esirgeyendir.’”¹¹¹

Orijinal olma, örnek ve model bir toplum oluşturma Hız. Peygamberin özellikle üzerinde durduğu bir nokta olmuştur. Ezan'ın başlangıcında yapılan tartışmalar bizi bu kanaate götürmektedir. Hız. Peygamber görünüşte bile olsa, başkalarının model alınmasını hoş bulmamıştır. Örneğin, Mekke'de iken onun saç modeli Mekke'li müşriklerden farklı, Medine'deki saç modeli ise, orada egemen olan Yahudi kültürünün saç modelinden farklı olmuştur. Böylelikle o, müslümanların müslüman olmayan unsurlarla birlikte yaşadıkları bir toplumda bir “kimlik bilinci” geliştirmek istemiş, kendi değerlerine güveni olan her toplumda olduğu gibi, yeni oluşturduğu Müslüman toplu-

¹⁰⁶ Görmez, **Metodoloji Sorunu**, s. 222.

¹⁰⁷ Kur'ân, Mâide (5): 104.

¹⁰⁸ Kur'ân, Mâide (5): 105.

¹⁰⁹ Bakınız: Canan, **Tebliğ Metotları**, s. 37.

¹¹⁰ Bakınız: Canan, **Tebliğ Metotları**, s. 37.

¹¹¹ Kur'ân, Âl-i İmran (3): 31.

mun üyelerinin birbirini tanıyacağı kültürel değerleri benimsetme gayreti içinde olmuştur.¹¹²

Arkadaşlarını şahsiyetli ve onurlu bir yaşama yönlendiren Hz. Peygamber, şahsiyetlice tutum ve davranış geliştiren, şeref ve haysiyetini koruyan, yerine göre de sabırlı ve tahammüllü olmasını bilen vefalı bir arkadaş çevresi oluşturmuş, dînî pratikleri bu insanlarla birlikte yaşamıştır.

13-Ortak Noktaları Ön Plana Çıkarması

Hz. Peygamber, iyi bir iletişim kurabilmek için, bir ilke olarak insanlarla ortak noktalarda buluşma çabası içinde olmuştur. O, daha önce gelmiş peygamberler silsilesinin devamı olarak kendisini farklı bir konumda görmemiş ve peygamberler arasında bir ayırım yapmamıştır.¹¹³ Hatta o, öncekilere iman etmekle kalmamış, birini diğerinden üstün tutmayı da reddetmiştir.¹¹⁴ Bir Kur'ân ifadesi olarak "Ehl-i kitap"¹¹⁵ üzerinde ısrarla duran Hz. Peygamber, yahudi ve hıristiyanları, Allah'ın birliği formülüyle İslâm adı altında birleştirmeyi ümit etmiştir.¹¹⁶

Bu konu ile ilgili olarak Kur'ân'da: "De ki: 'Ey Kitap ehli, bizim ve sizin aranızda eşit olan bir kelimeye gelin: Yalnız Allah'a tapalım, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım; birimiz, diğerini Allah'tan başka tanrı edinmesin'. Eğer yüz çevirirlerse: 'Şahit olun, biz müslümanlarız!' deyin."¹¹⁷ "İçlerinden zulmedenleri hariç, Kitap ehliyle ancak en güzel tarzda mücadele edin ve: 'Bize indirilene de, size indirilene de inandık. Tanrımız ve tanrınız birdir ve biz O'na teslim olanlarız' deyin"¹¹⁸ buyrulmuş ve böyle temel bir ortak referans çerçevesinde buluşulması istenmiştir. Hz. Peygamber, ehl-i kitapla iletişimini, söz konusu öneriler doğrultusunda ortak değer ve inanç temeli üzerine kurulu diyaloglarla gerçekleştirmiştir.

14-Diyalog Ortamını Sürekli Korumaya Çalışması

Hz. Peygamber, etkili bir iletişim için insanlarla sürekli diyalog ortamı oluşturmaya gayret etmiştir. Ağır şartlarına rağmen, Hudeybiye sözleşmesini kabul ederek barış ortamı sağlama girişimi, onun bu yönü hakkındaki kanaatimizi güçlendirmektedir. Nitekim Kur'ân'da da "...Onlar size dürüst dav-

¹¹² Bakınız.: Mustafa İslâmoğlu, **Üç Muhammed**, Denge Yayınları, İstanbul, 2000, s. 237-238.

¹¹³ Kur'ân, Bakara (2): 285.

¹¹⁴ Bakınız: Müslim, 43/Fedâil, 159, (II, 1843).

¹¹⁵ Kur'ân-ı Kerim'de genellikle yahudiler ve hıristiyanlar için kullanılan bu ifade için bakınız: Remzi Kaya, "Ehl-i Kitap" **İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, c. 10, s. 516.

¹¹⁶ Yorum için bakınız: Canan, **Tebliğ Metotları**, s. 148-149.

¹¹⁷ Kur'ân, Âl-i İmran (3): 64.

¹¹⁸ Kur'ân, Ankebût (29): 46.

randıkça, siz de onlara dürüst davranın...”¹¹⁹ ayetiyle Hudeybiye antlaşması ile oluşan barış atmosferinin ve diyalogun korunması önerilmiştir.¹²⁰ Buna göre Hz. Peygamber, Hz. Ömer’in antlaşma aleyhine yaptığı itirazlara aldırnamış, kendisine sığınan Ebû Cendel’i müslüman olmasına rağmen antlaşmaya konulan bir madde gereği, Mekke’liler adına orada bulunan babası Süheyl’e istemeyerek de olsa teslim ederek antlaşma ve diyaloga olan taraf-tarlılığını göstermiştir.¹²¹

Sonuçta Hudeybiye barış antlaşması, Mekke’liler ve onlarla birlikte hareket eden kabilelerle 10 yıl savaş dahil herhangi bir problemin yaşanmaya-cağı anlamına gelmekteydi. Hz. Peygamber bu dönemde amacına ve misyonuna uygun bir şekilde iletişim çalışmalarında bulunabilecek durumdaki arkadaşlarından bir kısmını çeşitli yerlere göndermiştir. Yine Medine dışından gelen insanlarla daha rahat ve gairesiz bir ortamda görüşme yapma imkanı bulmuş, süregelen diyalog ortamı sayesinde oluşan olumlu havanın etkisiyle insanlar grup grup İslâm’a girmişlerdir.¹²² Bu süreç Kur’ân’da “Ve insanların dalga Allah’ın dinine girdiklerini gördüğün zaman”¹²³ ayetiyle anlatılmıştır.

Yine Kur’ân’da tartışma ve kavgadan uzak, diyaloga açık davranışlar övülerek “...Barış daima iyidir...”¹²⁴ buyrulmuş, düşman toplumlardan gelecek barış teklifi için de “Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de yanaş ve Allah’a dayan, çünkü O, işitendir, bilendir”¹²⁵ ayetiyle barış ve diyalog önerilmiştir.

15-Mesajını Yaymak İçin Çevresindeki İnsanlara Sorumluluk Vermesi

Hz. Peygamberin iletişim ilkelerinden biri de, çevresindeki insanları ortak bir sorumluluk altına davet etmesidir. Bu tutumuna ilişkin bir örneği Veda Hutbesinde görmekteyiz. Bu hutbesinde Hz. Peygamber “Sizden burada bulunanlar sözlerimi burada bulunmayanlara ulaştırın. Belki burada bulunan, kendinden daha anlayışlı ve sözlerimi daha iyi muhafaza edecek birine ulaştırır”¹²⁶ diye hitap etmiştir. Hz. Peygamber bir defasında da: “Benim sözümü duyan, ezberleyen ve işittiği gibi kendinden sonrakilere ulaştırmanı

¹¹⁹ Kur’ân, Tevbe (9): 7.

¹²⁰ Bakınız: Yazır, **Hak Dini**, c. 4, s. 279

¹²¹ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, c. 1, s. 279, 282.

¹²² Mevlana Muhammed Ali, **Peygamberimizin Hayatı**, Çeviren: Ali Genceli, Nur Yayınları, Ankara, Tarihsiz, s. 245-251.

¹²³ Kur’ân, Nasr (110): 2.

¹²⁴ Kur’an, Nisâ (4): 128.

¹²⁵ Kur’ân, Enfâl (8): 61.

¹²⁶ Buhârî, 3/İlim, 9 (I, 24).

Allah nurlara gark etsin. Kendinden daha anlayışlı olanlara ilim taşıyan nice insanlar vardır. Niceleri de âlim olmadıkları halde ilim taşırlar¹²⁷ buyurarak, mesajının başkalarına iletilmesini temenni ettiği duasıyla insanları etkileyebilmiştir.

Hz. Peygamber mesajının yayılmasında olduğu gibi, korunması ve asliyetini muhafaza edebilmesi için de çevresindeki insanlara sorumluluk vermiştir. Sözelimi O, mesajına yalan haber karıştırılmasını hoş bulmayarak şöyle demiştir: “Benim adıma söylenmiş bir yalan, bir başkasının adına söylenen yalan gibi değildir. Bile bile benim adıma yalan uyduran kişi cehennemdeki yerine hazırlansın.”¹²⁸ Bir diğer sözünde de, mesajını içeren bilgileri gizleyenler için: “Kendisinden sorulan bir bilgiyi gizleyen ve onu insanlara ulaştırmayan kişiye kıyamet günü ateşten gem vurulur,”¹²⁹ buyurmuştur.

Bunlar âdeta beddua gibi bir temenniye yansıtmakta ve inananları İslâm'ı tebliğ ve iletişim amacına yönelik ortak bir sorumluluğa çağırmaktadır..

16-Zaman Zaman Sembolik Anlatımlarla Mesajına Dikkat Çekmesi

Hz. Peygamber iletişimde çeşitli sembollerden de faydalanmıştır. Dinlerde kişilerin çevrelerini tanımlamalarına ve hislerini ifade etmelerine yardımcı olan bir inanç, sembol ve değerler yapısı vardır. Din, kullandığı çeşitli sembolik ifade biçimleriyle inananlarını motive eder ve toplum hayatında sembollerle belirginleşir.¹³⁰

Hz. Peygamber de çevresindekilere zaman zaman sembolik anlatımda bulunmuştur. Örneğin o, renkleri motive edici birer sembol olarak kullanmış ve bir duasında: “Allah'ım beni hatalardan beyaz elbisenin kirden temizlendiği gibi temizle”¹³¹ buyurmuştur. Beyaz rengin saflığı, doğallığı ve temizliği sembolize ettiğini söyleyebiliriz. Beyaza karşıt olarak, felaket ve kötülüğü, saklanması gereken sır hisleri¹³² sembolize eden kara renk ise, Kur'an'ın bir ayetinde: “Onlardan birine kız (çocuğu olduğu) müjdelendiği zaman içi öfkeyle dolarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülü-

¹²⁷ Ebû Davud, 24/İlim, 10 (IV, 68); Tirmizî, 39/İlim, 7 (V, 34).

¹²⁸ Buhârî, 23/Cenâiz, 34 (II, 81); Müslim, Mukaddime, 4 (I, 10).

¹²⁹ Ebû Davud, 24/İlim, 9 (IV, 67); Tirmizî, 39/İlim, 3 (V, 29).

¹³⁰ Dinde sembolün fonksiyonu hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Erkan Perşembe, “Dinde Sembolün Fonksiyonu ve İslâm'da Sembolik Değerlerin Bugünü,” **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 10, Samsun, 1998, s. 93.

¹³¹ Buhârî, 10/Ezan, 89 (I, 181); Müslim, 5/Mesâcid, 147 (I, 418).

¹³² Reha Oğuz Türkkan, **İkna ve Uzlaşma Sanatı**, Hayat Yayınları, İstanbul, 2000, s. 76.

ğünden dolayı kavminden gizlenir. (Şimdi ne yapsın) onu, aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bak ne kötü hüküm veriyorlar!”¹³³ şeklinde vurgulanmıştır. Bu ayet, ruhsal kirliliğin, kötü ve gizli düşüncenin kapkara bir şekilde yüze yansımaları sembolize etmektedir. Kur’ân’da başka bir ayette, beyaz ve siyahın gündüzün aydınlığını ve gecenin karanlığını¹³⁴ sembolize ettiği görülmektedir.

17-Olumsuz Tepkilere Karşı Sabır ve Tahammül Göstermesi

Hız. Muhammed iletişim sürecinde karşılaştığı yalan, iftira, alay, tuzak, tehdit ve su-i kast gibi olumsuz tepki ve engellemelere karşı sabırlı ve tahammüllü olmasını bilmiştir. Zira Allah, Elçisinden şahsına yönelik kötülüklerle aynıyla karşılık vermemesini; bilakis önceki peygamberlerin yaptığı gibi sabırlı olmasını isteyerek, “O halde sen de, peygamberlerden azim (ve irâde) sahiplerinin sabrettiği gibi sabret. Onlar için acele etme; onlar, tehdit edildikleri azabı gördükleri gün, sanki gündüzün sadece bir saati kadar (dünyada) kalmış gibi olurlar. (Bu), bir tebliğdir. Yoldan çıkmış topluluktan başkası helâk edilir mi?”¹³⁵ buyurmuştur. Yine “Sabret, sabrın ancak Allah(ın yardımı) ile, onlara da üzülmeye, kurdukları tuzaklardan da sıkıntıya düşme”;¹³⁶ “Onların dediklerine sabret ve güzelce onlardan ayrıl. Beni ve o nimet sahibi yalanlayıcıları baş başa bırak ve onlara biraz mühlet ver”¹³⁷ ayetleri de Hız. Peygambere sabrı tavsiye etmektedir.

Hız. Muhammed, Cahiliyye dönemi insanının fakirlik, zenginlik, makam, mevkii, kabile, ırk vb. unsurların etkisinde kalarak yaptığı olumsuz tutum ve davranışlar karşısında sabırlı olmasını ve onlara boyun eğmemesi gerektiğini bilmiştir.

Görüldüğü gibi, büyük ahlak sahibi olan¹³⁸ Hız. Muhammed, şahsına karşı yapılan kabalıklara tahammül etmiş ve insanların hatalarını hoş görmüştür. Eşi Âişe Hız. Peygambere, Uhud savaşının yapıldığı günden daha zor bir gün yaşayıp yaşamadığını sormuş, o da şu şekilde cevap vermiştir:

“Evet, senin kavminden çok kötülük gördüm. Bu kötülüklerin en fenası, onların bana (Taif’de bir mevkii olan) Akabe günü yaptığıdır. Taifli İbn Abdülyâlîl’e sığınmak istemiştin de beni kabul etmemişti. Ben de geri dönüp, derin kederler içinde yürümekteydim. Karnüsseâlib (denilen yere) varıncaya kadar kendime geledim. Orada başımı kaldırıp baktığımda, bir

¹³³ Kur’ân, Nahl (16): 58-59.

¹³⁴ Kur’ân, Bakara (2): 187.

¹³⁵ Kur’ân, Ahkaf (46): 35; En’âm (6): 34.

¹³⁶ Kur’ân, Nahl (16): 127.

¹³⁷ Kur’ân, Müzemmil (73): 10-11.

¹³⁸ Kur’ân, Kalem (68): 4.

bulutun beni gölgelediğini gördüm. Dikkatlice bakınca bulutun içinde Cebrâil'i fark ettim. Cebrâil bana seslenerek:

“Allah, kavminin sana ne söylediğini ve seni himâye etmeyi nasıl reddettiğini duymuştur. Onlara dilediğini yapması için de sana Dağlar Meleği'ni göndermiştir,” dedi. Bunun üzerine Dağlar Meleği bana seslenerek selam verdi. Sonra da:

“Ey Muhammed! Kavminin sana ne dediğini Allah işitti. Ben Dağlar Meleği'yim. Ne yapmamı istiyorsun? Eğer dilersen şu iki dağı onların başına geçireyim,” dedi. O zaman:

“Hayır, ben onların soylarından sadece Allah'a ibadet edecek ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayacak kimseler çıkarmasını Allah'tan dilerim, dedim.”¹³⁹

Burada anlatıldığına göre Hz. Peygamber, cahillerin ve kendini bilmezlerin kabalıklarına ve hakaretlerine aynıyla cevap vermek yerine, sabrederek onları bağışlamanın ve kusurlarını görmezden gelmenin daha asil bir davranış olduğunu ortaya koymuştur.

18-İyiliği Tercih Etmesi, İntikam Alma Yoluna Gitmemesi

Hz. Muhammed bütün hayatı boyunca, genel olarak, kötülüklere kötülükle değil, iyilikle karşılık vermeyi tercih etmiş; bu hususu iletişiminin vazgeçilmez bir ilkesi haline getirmiştir.

Hiç şüphesiz, ortaya atılan tezin doğruluğu kadar onu savunmada takınılacak tutumun da doğru üslup ve yöntemle olması gerekmektedir: “(İnsanları) Allah'a çağıran, iyi iş yapan ve ‘Ben Müslümanlardanım’ diyenden daha güzel sözlü kim olabilir? İyilikle kötülük bir olmaz, (sen kötülüğü) en güzel olan şeyle sav. O zaman (bakarsın ki) seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki sıcak bir dost oluvermiştir”;¹⁴⁰ “Affi (kolaylık yolunu) tut, iyiliği emret, câhillere aldırış etme”¹⁴¹ ayetleri Hz. Muhammed'e, iyilik ve kötülüğün bir tutulamayacağını, kötülüğe iyilikle karşılık verilmesinin daha yararlı olacağı mesajını iletmiştir.

Hz. Muhammed'e karşı çıkan çevreler, onun iletişimini engellemek için her türlü yöntemi kullanmışlar; işi, hile, tuzak, alay, tahkir, iftira ve yalandan cana kast etmeye kadar vardırımlardı. Kullandıkları yöntemlere karşılık verebilmenin tek yolu, yine aynı yöntemleri kullanmaktan geçmekteydi. Fakat Hz. Peygamber, onların olumsuz tutum ve davranışlarına hiçbir zaman aynı şekilde karşılık vermemiştir.

¹³⁹ Buhârî, 59/Bed'ü'l-Halk, 7 (IV, 83); Müslim, 32/Cihad, 111 (II, 1420).

¹⁴⁰ Kur'ân, Fussilet (41): 33-34.

¹⁴¹ Kur'ân, A'râf (7): 199.

Hız. Âişe'nin değerlendirmesine göre Hız. Muhammed, Allah yolunda savaşıma hali dışında, ne bir kadına ne de bir hizmetçiye, kısacası hiçbir kimseye eliyle vurmamış, kendisine fenalık yapan kimselerden intikam almaya kalkmamıştır. Yalnız Allah'ın yasak ettiği şeyler çiğnenince, o yasağı çiğneyenden Allah adına intikam almıştır.¹⁴²

Hız. Muhammed'in iyiliği tercihi ve intikam alma yoluna gitmemesi ile ilgili olarak şu örnek dikkat çekicidir:

Hanîfe oğullarından Sümâme b. Usâl, Mekke'de Hız. Muhammed'le karşılaştığında, Peygamberin kendisini İslâm'a davet etmesi üzerine, "Bir daha bu teklifini yaparsan seni öldürürüm" diyen ve bir başka sefer, Hız. Peygamberin kendisine gönderdiği elçiyi öldürmek isteyecek kadar düşmanlıkta ileri giden bir kişiydi. Bir İslâm askeri birliği onu yakalayarak Medine'ye getirmişti. Fakat, askerler yakaladıkları bu kişiyi tanıyamamışlardı. Hız. Peygamber onu görür görmez tanımış ve Mescidde bir direğe bağlanmasını ve kendisine saygılı davranılmasını istemiştir. Namaz için mescide giriş ve çıkışlarda bizzat Hız. Peygamber kendisiyle ilgilenmiş ve ona iman teklif etmiştir. Onun bu isteğine cevaben Sümame'nin hep, "Şayet beni öldürecek olursan, zaten kanı dökülecek katil bir kimseyi öldürmüş olacaksın; şayet kan diyeti istersen istediğini veririm" sözleri karşısında Hız. Peygamber, ona hiç karşılık vermeksizin oradan uzaklaşıp gitmekteydi. Sümame, bu arada camide olup bitenleri ve İslâm'ın nasıl bir din olduğunu bizzat görmekteydi. Üç gün sonra o, yine bildik cevabını tekrar edince Hız. Peygamber, onun hiçbir fide alınmaksızın serbest bırakılmasını istedi. Sümame, bu tavırdan oldukça etkilenmiş olmalı ki, serbest kalınca camiden çıktı, şehir dışında bir yerde güzelce temizlendikten sonra tekrar Hız. Peygambere gelerek, ona müslüman olduğunu bildirdi ve şöyle dedi: "Şu ana kadar sen bana dünyanın en iğrenç adamı gibi duruyordun; işte artık şimdi seni herkesten çok takdir ediyorum"¹⁴³

Hız. Muhammed, tehdit ve düşmanlıklara karşı "...Allah bu husustaki emrini bildirinceye kadar affedin, hoş görün..."¹⁴⁴ ayetinde de belirtildiği gibi, affetme ve hoşgörü ile karşılık vermiştir. Savaş ortamlarında bile haksız yere taarruz yapılmaması, fiilen savaş içinde olmayanlar, kadınlar, çocuklar, rahipler ve savaşıacak durumda olmayanların öldürülmemesi, müslümanların yapılması yani ölümlerin burnu, kulağı vb. organlarının kesilmemesi gibi bir çok kurala uyulmasını istemiştir. Ayrıca yiyecek ihtiyacı gibi bir maksat dışında

¹⁴² Müslim, 43/Fedâil, 79 (II, 1814); Ebû Davud, 40/Edeb, 4 (V, 142).

¹⁴³ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, c. 1, s. 442-443.

¹⁴⁴ Kur'ân, Bakara (2): 109.

hayvan kesilmesini, ağaçlara zarar verilmesini, imar edilmiş yerlerin tahrip edilmesini de yasaklamıştır.¹⁴⁵

19-Bazen Sosyo-Psikolojik Bir Baskı, Bazen de Uyarı, Azarlama ve Müdahale Etme Yoluna Gitmesi

Hz. Peygamber, iletişimine engel olanlara ve kendisine karşı gelenlere, tavsiye ve uyarıda bulunma, azarlama, kızma, müdahale etme vb. gibi farklı tepkilerde bulunmuştur.¹⁴⁶ Onun bu tür tavır ve tepkilerinin tesirli olmasında hiç şüphesiz bir kısım ayetler de etkili olmuştur. Örneğin: “Hayır, Rabb’in hakkı için onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da senin verdiğin hükme karşı içlerinde bir burukluk duymadan (verdiğin hükme gönül hoşluğuyla razı olup) tam anlamıyla teslim olmadıkça inanmış olmazlar”¹⁴⁷; “...(Allah Resulü)nün emrine aykırı davrananlar, kendilerine bir belanın çarpmasından, yahut onlara acı bir azabın uğramasından sakınınsınlar”¹⁴⁸ şeklindeki ayetler, Peygamberin verdiği kararlara uymamanın ve emrine aykırı davranmanın ne gibi sonuçlar ortaya çıkaracağını ifade etmektedir.

Hz. Peygamber, bazen sosyo-psikolojik bir baskı uygulama yoluna gitmiştir. Rivayetlere göre, Ka’b b. Mâlik, askerî bir sefere katılması gerekirken her nasılsa ihmal etmiş, katılmamıştı. Onun bu tavrı Hz. Peygamber tarafından hoş karşılanmamış ve kendisiyle elli gün konuşulmamıştı. Bu durumda, ondan başka iki kişi daha vardı. Yüzlerine dahi bakılmadığı, kendileriyle iletişimin tamamen kesildiği böyle bir tavır, aslında savaşa katılan müslümanlarla birlikte hareket etmedikleri için bir cezalandırmaydı. Hz. Peygamberin kırgın ve kızgın bir şekilde “Allah’ın hükmü gelinceye kadar kalk, git!” dediği Ka’b b. Malik, bu elli günlük sürede, yeryüzünün kendisine dar geldiğini söylemiştir. Bu süre sonunda samimi tevbeleri üzerine Allah, affedildiklerini bildiren şu ayeti indirmiştir:¹⁴⁹ “Ve (savaştan) geri bırakılan o üç kişinin (tevbelelerini kabul buyurdu). Bütün genişliğiyle beraber arz başlarına dar gelmiş ve canları kendilerini sıktıkça sıkılmış ve Allah’tan, yine Allah’a sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Allah onların tevbesini kabul buyurdu ki tevbe etsinler. Çünkü Allah, tevbeyi çok kabul eden, çok esirgeyendir.”¹⁵⁰

¹⁴⁵ Müslim, 32/Cihad, 3, (II, 1357); Ebû Davud, 15/Cihad, 82 (III, 86); Ayrıca bakınız: Yazır, **Hak Dini**, c. 2, s. 34.

¹⁴⁶ Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Aynur Uraler, **Sahabe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık**, Işık Yayınları, İstanbul, 2000, s. 89-133.

¹⁴⁷ Kur’ân, Nisâ (4): 65.

¹⁴⁸ Kur’ân, Nur (24): 63.

¹⁴⁹ Buhârî, 64/Meğâzi, 79 (V, 132).

¹⁵⁰ Kur’ân, Tevbe (9): 118.

Bilindiği gibi Hz. Peygamber, her zaman hak ve özgürlükleri savunmuş; din ve vicdan gibi temel hak ve hürriyetlere karşı çıkılmasını ve dini inancın istenildiği gibi yaşanmasına engel olmayı cihad sebebi saymıştır. Bu olayda ise, misyonuna ve iletişim amacına yönelik engellemeden dolayı giriştiği mücadelede, kendisiyle birlikte hareket etmeyen arkadaşlarına Hz. Peygamberin vahiy gereği tavır alması; onlarla elli gün konuşmayarak aflarını geciktirmesi ve sosyal bir boykotla onları cezalandırması söz konusu olmuştur.

20-Rol ve Statü İlişkilerini İyi Ayarlaması

Kişinin kendisini bilmesi, yeteneklerini, zaafalarını, çeşitli duygularını tanımaya güzel bir şeydir. Böyle bir insan, toplum içindeki yerini, kişisel konumunu iyi bilir ve statüsüne göre roller geliştirerek etkili iletişimde bulunabilir.

Hz. Muhammed insanlık âlemi içinde, farklı statü ve rollere sahip olan tüm insanların peygamberi olmuştur. O, insanlara kendi içlerinden gönderilen¹⁵¹ bir insan peygamber¹⁵² olup, en belirgin özelliği de “kulluğu” ve “peygamberliği”dir. Bunun dışında; aile reisliği, devlet başkanlığı, komutanlığı, tüccarlığı vardır. Ailesine vefalı bir eş, çocuklarına şefkatli bir baba ve dede iken; devlet idaresinde adil bir başkan ve savaş alanlarında cesur ve oldukça dirayetli bir komutandır. Böylece o, her yönden “güzel bir örnek”¹⁵³ ve toplumun her kesiminin kendisinden bir şeyler bulabileceği bir peygamberdir.

Hz. Muhammed bir başka açıdan da, hem normal insanlar gibi doğan, yiyip içen, konuşan, yaşayan ve ölen bir beşer, hem de getirdiği mesajı anlatma, açıklama, öğretme gibi iletişim misyonu olan bir peygamberdir. Hem ilâhi vahiy alan bir elçi, hem de kendi görüşü ile hareket eden bir beşerdir. Hem içinde yaşadığı toplumdan bağımsız hareket edebilen bir birey, hem de içinde bulunduğu toplumun şartlarına, örf ve âdetlerine riayet eden bir ferttir. Bütün bu özellikleri şahsında bulunduran bir kişinin davranışlarını incelemek elbette kolay değildir.¹⁵⁴

Bununla birlikte Hz. Muhammed’in, iletişim sürecindeki bir sözü veya yaptığı bir işi, hangi rol ve statü ile söylediği veya yaptığı hususunun bilinmesi iletişim yönünden oldukça önemlidir. Bu sebeple, onu “örnek almak” ile, ona “benzemek” zaman zaman tartışılan konulardan olmuştur. Bir değerlendirmesinde Gazâli, Peygambere benzemenin, ona (hürmet ve) tazim etmek olmadığını; nitekim bir krala gösterilen saygının, onun emir ve yasaklarına boyun eğmek olduğunu; yoksa kral bağdaş kurarak oturduğu için bağdaş

¹⁵¹ Kur’ân, Tevbe (9): 128.

¹⁵² Kur’ân, İsrâ (17): 93.

¹⁵³ Kur’ân, Ahzab (33): 21.

¹⁵⁴ Görmez, **Metodoloji Sorunu**, s. 281.

kurmanın; o, sedire oturduğu için sedirde oturmanın kral için saygı ifadesi sayılmayacağını belirtmiştir.¹⁵⁵ Gazâli'nin burada eleştirdiği benzeme, ahlak ve fazilet bakımından Peygamber gibi olmaya çalışmak değil; şekil ve görünüş bakımından ona benzemeye çalışmaktır. Onun yediklerini, yediği gibi yemek (zoraki benzeme olan) teşebbüh ve taklittir. Ancak, helâl bir şeyi onun belirlediği edep kuralları çerçevesinde, isrâfa kaçmadan ve tıka basa doymadan yemek, ona tabi olmaktır. Onun kendi örf ve coğrafyasına uygun olarak giydiklerini giymek, ona (zoraki benzeme yani) teşebbüh ve taklittir. Fakat, gösteriş ve isrâfa kaçmadan, edep yerlerini örtecek şekilde giyinmek, ona tabi olmak ve onu örnek almaktır.¹⁵⁶

Hz. Peygamber, hem devlet başkanı sıfatıyla, hem de hakim sıfatıyla Allah'ın indirdiklerini ve emirlerini referans almakta, bunlara göre tavır ve davranış belirlemede ve kararlarında adaleti gözetmekteydi. Bu tür rolleri çeşitli görevleri yaparken onun, peygamberlik misyonu ile hayatın her alanında örnek tutum ve davranışlar gösterme fonksiyonu bulunmaktaydı. Hiç kimse onu, siyasetçi, diplomat veya hukukçu statüsü ile yaptıklarından dolayı, salt bir hakim, bir komutan veya bir idareci olarak algılamamaktaydı. Çünkü o, hayatı ve karakteri dini bir ruhla yoğrulmuş bir peygamberdi; dînî ve sosyal alanda bir ıslahatçıydı.¹⁵⁷ Temsil ettiği rol ne olursa olsun, onu, Allah'tan vahiy almakta olan bir "Peygamber statüsü"nden soyutlamak imkansızdı.

Hz. Muhammed, peygamberlik misyonu yanında, diğer insanlar gibi bir eş ve aile revidir. Çocuklarının babası, torunlarının dedesidir. Bir çok komşu ve akrabası bulunan bir insandır. Bütün bunlara rağmen onda, üstlendiği rollerin niteliğinden veya bu rolleri yerine ve zamanına göre kullanım biçiminden dolayı "rol uyumsuzluğu"¹⁵⁸ söz konusu olmamıştır. Bu çeşitli tabii ve toplumsal rolleriyle de o, en iyi davranışlar sergileyerek örnek olmuştur.

Sonuç

Hz. Muhammed, tarihin belirli bir diliminde, sınırlı bir coğrafyada ve küçük bir toplum içinde yaşamış; bu süreçte, Peygamberlik misyonu gereği, iletişimin en temel ve en genel öğeleri açısından, kaynak olarak ilâhi mesajı iletmiş; alıcı ve hedef durumundaki muhataplarının geribildirimlerini dikkate almıştır.

¹⁵⁵ Ebû Hamid Muhammed b Muhammed Gazâli, **Mustasfâ**, Bulak-Mısır, 1334, c. 2, s. 218.

¹⁵⁶ Yorum için bakınız: Görmez, **Metodoloji Sorunu**, s. 283.

¹⁵⁷ Bakınız: Fazlur Rahman, **İslam**, Çeviren: Mehmet Dağ-Mehmet Aydın, Selçuk Yayınları, Ankara, 1993, s. 71-72.

¹⁵⁸ Dökmen, **Empati**, s. 120.

Hayatı yoğun bir iletişim süreci içinde geçen Hz. Muhammed, Allah'ın kendisine gönderdiği mesajlar doğrultusunda tutum ve davranışlar belirlemiş, etkili iletişim ilkeleri uygulayarak, kendilerine örnek olduğu arkadaşlarına dinin pratiklerini göstermiştir.

İnsanın kendini ve iletişimine hedef olanları tanıması ve bireysel farklılıkları göz önüne alması, iletişimde son derece önemlidir. Hz. Muhammed de, gerçekleştirdiği iletişimle, günümüzde geçerli iletişim ilkelerini başarılı bir şekilde uygulayarak bireysel özelliklere dikkat etmiş; başka bir ifadeyle kendileriyle iletişim süreci içinde olduğu insanların zihin, algı, bilgi, yaş, beden, irsiyet, çevre vb. yönlerini sürekli göz önünde bulundurmuştur.

Hz. Muhammed, statü ve rolünü iyi kullanmasını bilmiştir. Çeşitli durumlarda o, örneğin namaz kıldıran bir imam, verdiği karara uyulan bir hakim, savaşta komutları dinlenen bir komutan ve insanları bilgilendiren bir eğitimcidir. Bir Peygamber olduğu halde onun, değişik statü ve rolleri temsil eden bir birey olarak kabul edilmesi, otoritesini ve başarısını yansıtmaktadır. O, bu görevleri yerine getirirken, hiçbir zaman ideal bir eş, baba, dede ve arkadaş rollerini ihmal etmemiş, yüksek ahlaki vasıflarından hiçbir şey kaybetmemiştir.

Hz. Muhammed'in gerçekleştirmiş olduğu iletişim, Kur'an esaslarına dayanmıştır. Aslında o, Allah'a ait bir söz olan Kur'an'ın, yaşayan insana dönüşmüş biçimi olmuştur. Bu yönüyle o, ilâhi mesaja uygun, en güzel örnek davranışları sergilemiş; çevresindekilere sık sık ben de sizin gibi bir insanım diyerek, onların da kendisi gibi olmaları ve örnek bir hayat yaşamaları gerektiği mesajını vermiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmed, Muhammed bin Hanbel, **Müsned**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992
- Baymur, Feriha, **Genel Psikoloji**, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 1994
- Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed bin İsmail, **Sahih**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992
- Canan, İbrahim, **Peygamberimizin Tebliğ Metotları**, Nesil Yayınları, İstanbul, 1998
- Cüceloğlu, Doğan, **Yeniden İnsan İnsana**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh Abdurrahman, **Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992
- Dökmen, Üstün, **İletişim Çatışmaları ve Empati**, Sistem Yayınları, İstanbul 1999
- Ebû Davud, Süleyman bin Eş'as, **Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992
- Eren, Hasan ve diğerleri, **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988
- Fazlur, Rahman, **İslâm**, Çeviren: Mehmet Dağ - Mehmet Aydın, Selçuk Yayınları, Ankara, 1993
- Gazâlî, Ebû Hamid Muhammed bin Muhammed, **Mustasfâ**, Bulak-Mısır, 1334
- Görmez, Mehmet, **Sünnet ve Hadisin Anlaşılmasında ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000
- Hamidullah, Muhammed, **İslâm Peygamberi**, Çeviren: Salih Tuğ, İrfan Yayınları, İstanbul, 1980
- Halder, Alois - **Müller**, Max, Philosophisches Wörterbuch, Verlag Herder, Freiburg, 1993
- İbn Kayyim, Muhammed bin Ebî Bekr el-Cevzîyye, **Zâdü'l-Meâd**, Çeviren: Komisyon, İklim Yayınları, İstanbul, 1988
- İbn Mace, Ebû Abdillâh Muhammed bin Yezid, **Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992
- İslâmoğlu, Mustafa, **Üç Muhammed**, Denge Yayınları, İstanbul, 2000
- Kandemir, Yaşar, **Örneklerle İslâm Ahlâkı**, Nesil Yayınları, İstanbul, 1980
- Kardavi, Yusuf, **Sünneti Anlamada Yöntem**, Çeviren: Bünyamin Erul, Rey Yayınları, Kayseri, 1993
- Kaya, Remzi, "Ehl-i Kitap", **İslâm Ansiklopedisi**, c. 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994
- Kettânî, Muhammed Abdülhayy, **Terâfîbü'l-İdâriyye**, Çeviren: Ahmet Özel, İz yayıncılık, İstanbul, 1990-1992
- Köknel, Özcan, **İnsanı Anlamak**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1997
- Malik, Enes b., **Muvatta**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992
- Muhammed Ali, Mevlana, **Peygamberimizin Hayatı**, Çeviren: Ali Genceli, Nur Yayınları, Tarihsiz.

- Müslim, Ebû Hüseyin Müslim bin Haccac, **Sahih**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed bin Şuayb, **Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992
- Ozankaya, Özer, **Toplumbilimine Giriş**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979
- Perşembe, Erkan, “Dinde Sembolün Fonksiyonu ve İslâm’da Sembolik Değerlerin Bugünü”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 10, Samsun, 1998, ss. 89-101
- Şiblî, Mevlana, **Asr-ı Saadet**, Çeviren: Ö. Rıza Doğrul, Sadeleştiren: Osman Zeki Mollamehmetoğlu, Eser Neşriyat, İstanbul, 1972
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed bin İsa, **Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981
- _____, **Şemâli Şerife**, Tercüme ve Şerh: Hüsamüddin Nakşibendi, Sadeleştiren: Mehmet Sadık Aydın, Hilal Yayınları, Ankara, Tarihsiz.
- Tubbs, Stewart L.-Moss, Sylvia, **Human Communication**, McGraw-Hill, New York, 1991
- Türkkan, Reha Oğuz, **İkna ve Uzlaşma Sanatı**, Hayat Yayınları, İstanbul, 2000
- Uraler, Aynur, **Sahabe Uygulaması Olarak Sünete Bağlılık**, Işık Yayınları, İstanbul, 2000
- Yazır, M. Hamdi, **Hak Dini Kur’ân Dili**, Sadeleştiren: İsmail Karaçam ve diğerleri, Feza Gazetecilik, İstanbul, Tarihsiz.
- Zıllıoğlu, Merih, **İletişim Nedir?**, Cem Yayınları, İstanbul, 1993

Some Communicational Principles of the Prophet Muhammad

ABSTRACT

As a messenger and the source of communication, the prophet Muhammad set forth the main principles of communication taking into consideration the feedback of the listener groups of his own time.

The prophet Muhammad whose life passed with a heavy communicational process, conveyed the message of Allah to the people of his own time in a very effective way. His success was due to his practical behavior as well as his theoretical knowledge. He was a model of communication.

When he communicated with people, he always took consideration the intelligence, the amount of knowledge, the age, the sex, and the environment of the people with whom he talked. In short, he applied all contemporary communicational principles during his life.